آموزش خواندن و نوشتن

زبان کُردی

به صورت علمی

ڕێنووس و خوێندنەوەی کوردی
بە شێوەی زانستی

تألیف: مصطفی ایلخانی زاده

ڕێنووس و خوێندنەوەی کوردی بە شێوەی زانستی

آموزش

خواندن و نوشتن کُردی

به صورت علمی

شامل: رسم الخط ـ قرائت ـ تمرینات ـ املا

تألیف:

مصطفی ایلخانی زاده

انتشارات کردستان

سنندج

انتشارات کردستان

Kurdistan Publication

سنندج - پاساژعزتی - تلفن: ۲۲۶۵۳۸۲

خواندن و نوشتن کُردی

✓ نام کتاب:	آموزش خواندن و نوشتن کردی به روش علمی
✓ مؤلّف:	مصطفی ایلخانی زاده
✓ نوبت چاپ:	دوم: ۱۳۸۹
✓ تیراژ:	۳۰۰۰ جلد
✓ تعداد صفحه و قطع:	۸۸ صفحه‌ی رقعی
✓ ناشر:	انتشارات کردستان

قیمت: ۱۲۰۰ تومان

شابک: ۸ ـ ۹۶ ـ ۷۶۳۸ ـ ۹۶۴ ـ ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 7638 - 96 - 8

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

کتابی را که ملاحظه می‌فرمایید، نتیجه‌ی سال‌ها تدریس زبان کُردی و تحقیق و تفحص و بحث و گفتگو با اساتید دانشگاه و زبان‌شناسان در کُردستان ایران و عراق می‌باشد. به نظر نگارنده، این کتاب برای تدریس و آموزش زبان کُردی چه در آموزشگاه‌ها و چه به‌صورت خودآموز بسیار مناسب است. شرط استفاده از این کتاب داشتن سواد خواندن و نوشتن فارسی به‌طور مختصر می‌باشد و برای اشخاصی که تحصیلات بالاتر، حتی در حد کارشناسی و کارشناسی ارشد دارند و به طورکلی هر کسی که بخواهد خواندن و نوشتن زبان کُردی را به صورت درست و علمی بیاموزد، لازم و مفید می‌باشد.

امیدوار است که علاقه‌مندان بتوانند از آن استفاده‌ی کافی و بهینه بنمایند.

مصطفی ایلخانی‌زاده

طرز نوشتن زبان کُردی

زبان کُردی اکنون با دو نوع الفبای عربی و لاتین نوشته می‌شود. آموزش خواندن و نوشتن زبان کُردی با الفبای عربی را با دو شیوه می‌توان آموخت. شیوه‌ی اول که اکنون در کُردستان عراق مرسوم است، به مانند شیوه‌ی آموختن زبان فارسی در مدارس ایران می‌باشد. این شیوه مخصوص کسانی است که تازه شروع به خواندن و نوشتن می‌کنند و شکل و صداهای الفبا را نمی‌شناسند و در این روش طی چندین درس شکل و صداهای الفبا به شاگردان یاد داده می‌شود.

روش دوم که ما در این کتاب به این روش آموزش می‌دهیم، شرط آموزش این است که شاگردان شکل و طرز تلفظ حروف الفبای فارسی (در حقیقت عربی) را می‌شناسند. در این روش مخصوص، شاگرد در مدت کم‌تری خواندن و نوشتن کُردی را یاد می‌گیرد.

حروف الفبای کُردی

در الفبای کُردی دو نوع حرف داریم یکی حروف مصوت (صدادار، ده‌نگدار) و دیگری حروف صامت (بی‌صدا، بێده‌نگ).

حروف صدادار از ارتعاش تارهای صوتی به وسیله‌ی هوای بازدم به وجود می‌آیند و به کمک همین صداها، حروف بی‌صدا ادا می‌شوند و حروف صدادار نیز بدون ترکیب با حروف بی‌صدا نمی‌توانند کلمه بسازند. کلمه (وشه) از ترکیب چند حرف درست می‌شود و ممکن است شامل یک بخش (کەرت ـ بڕگە) یا بیشتر باشد. در مدارس، بخش کردن کلمات آموزش داده می‌شود و معمولاً بخش کردن با حرکت دست‌ها نمایش داده می‌شود و در هر بخش یک بار دست‌ها پایین آورده می‌شود. هر بخش از یک حرف صدادار و یک یا چند حرف بی‌صدا تشکیل می‌شود. برای یادگیری طرز نوشتن و خواندن زبان کُردی لازم است که حروف بی‌صدا (بێدەنگ) consonants و صدادار (دەنگدار) vowels را بشناسیم طبق عقیده‌ی اکثریت زبان‌شناسان کُرد حروف بی‌صدا (بێدەنگ) ۲۹ حرف به این شرح می‌باشد:

ئـ	ب	پ	ت	ج	چ	ح	خ	د	ر	ڕ	ز	ژ	س	ش
ع	غ	ف	ڤ	ق	ک	گ	ل	ڵ	م	ن	و	ه	ی	

«اصولاً گفتن بزوێن به جای دەنگدار (صدادار) و دەنگ به جای بێدەنگ (بی‌صدا) صحیح‌تر است.»

بعضی از زبان‌شناسان با استناد به تلفظ بعضی کلمات در یکی از لهجه‌های کُردی (کرمانجی ژووروو)، «ص» را نیز جزو حروف کُردی به حساب می‌آورند که البته با توجه به اینکه این حرف در کلمات معدودی از این لهجه مشاهده می‌شود و از طرفی طبق قواعد فونولژی حروف «س» و «ص» در زبان کُردی هر دو متعلق به یک فونیم هستند پس نشانه‌ی «س» برای هر دو حرف کافی است. با توجه به حروف صامت کُردی مشاهده می‌کنیم دو حرف «ڤ ــ ڵ» که جزو الفبای کُردی هستند در الفبای فارسی وجود ندارند و حرف «ڕ» قه‌ڵه‌و «ر بزرگ» با وجود این‌که در فارسی نیز تلفظ می‌شود جزو حروف الفبای فارسی منظور نشده و در نوشتن، فرقی بین «ر» لاواز و «ڕ» قه‌ڵه‌و قایل نمی‌شوند. همزه که در کُردی به صورت «ئـ» نوشته شده اصولاً به جز کلماتی که از عربی وارد کُردی شده‌اند در کلمات خالص کُردی (به استثناء دو کلمه هه‌ء و نه‌ء که آنها نیز تغییر یافته «ها» و «نا» هستند و بهتر است به همان صورت تلفظ و نوشته شوند) وجود ندارد و نیز همزه همیشه در اول کلمات می‌آید. اصولاً آمدن همزه در اول کلمات هم بدین صورت است: در حروف صداداری که در اول بخش (بڕگه) می‌آیند همزه چون یک فونیم کمکی «یاریده‌ده‌ر» در جلو آنها می‌آید مانند: ئاور ـ ئه‌ندازه ـ ئارد و چون در زبان کُردی

همزه یک فونیم مستقل نیست، به همین جهت در نوشتن کُردی با الفبای لاتین، نوشتن آن لازم نیست.

حروف صدادار ـ دەنگدار **vowel** به شرح زیر می‌باشند:

ا	ـه	و	وو	ۆ	ی	ێ	بزرۆکه «کورتە بزوێن»

باید به این نکته توجه داشت که تمام حروف اول بخش یا کلمه بی‌صدا می‌باشند و حروف صدادار هیچ وقت در اول کلمه نیامده و هیچ‌گاه نیز دو حرف صدادار پشت سر هم نمی‌آیند.

برای اینکه بدانیم در هر کلمه (وشە) چند حرف صدادار وجود دارد، باید بدانیم کلمه دارای چند بخش (کەرت) یا هجا می‌باشد. آن‌گاه درمی‌یابیم که هر بخش یا هجا شامل یک حرف صدادار و یک یا چند حرف بی‌صداست. برای نمونه به این کلمات توجه نمائید:

<table dir="rtl">
<tr><th colspan="2">موو</th></tr>
<tr><td>م</td><td>وو</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>د</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><th colspan="5">باران</th></tr>
<tr><td colspan="2">با</td><td colspan="3">ران</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>ا</td><td>ر</td><td>ا</td><td>ن</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><th colspan="6">میراوا</th></tr>
<tr><td colspan="2">می</td><td colspan="2">را</td><td colspan="2">وا</td></tr>
<tr><td>م</td><td>ی</td><td>ر</td><td>ا</td><td>و</td><td>ا</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><th colspan="9">کرماشانی</th></tr>
<tr><td colspan="3">کر</td><td colspan="2">ما</td><td colspan="2">شا</td><td colspan="2">نی</td></tr>
<tr><td>ک</td><td>بزرۆکه</td><td>ر</td><td>م</td><td>ا</td><td>ش</td><td>ا</td><td>ن</td><td>ی</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td></tr>
</table>

مقایسه حروف الفبای کُردی و فارسی و کُردی لاتین

پیتی بێدەنگ . «Consonants»

ردیف	کُردی	کُردی‌لاتین	فارسی	ردیف	کُردی	کُردی‌لاتین	فارسی
۱	ئـ	—	—	۱٦	ع	و	ع
۲	ب	B	ب	۱۷	غ	X	غ
۳	پ	P	پ	۱۸	ف	F	ف
٤	ت	T	ط . ت	۱۹	ڤ	V	—
٥	ج	J	ج	۲۰	ق	Q	ق
٦	چ	Č	چ	۲۱	ک	K	ک
۷	ح	H	ح	۲۲	گ	G	گ
۸	خ	X	خ	۲۳	ل	L	ل
۹	د	D	د	۲٤	ڵ	Ľ	—
۱۰	ر	R	ر	۲٥	م	M	م
۱۱	ڕ	Ř	—	۲٦	ن	N	ن
۱۲	ز	Z	ذ.ز.ض.ظ	۲۷	و	W	و
۱۳	ژ	Z	ژ	۲۸	هـ	H	هـ
۱٤	س	S	ث.س.ص	۲۸	ی	Y	ی
۱٥	ش	Š	ش				

حروف بی‌صدا (ط ـ ذ ـ ظ ـ ض ـ ص ـ ث) در کلمات خالص کُردی وجود ندارد و در کلمات عربی که وارد زبان کُردی شده‌اند به جای ط از «ت» و به جای ذ ـ ظ ـ ض از «ز» و به جای ص ـ ث از «س» استفاده می‌کنیم.

مقایسه‌ی حروف صدادار الفبای کُردی و فارسی و کُردی لاتین

پیتی دەنگدار «Vowels» دەنگ ~~[illegible]~~ بزوێن

ردیف	کُردی	کُردی لاتین	فارسی
۱	ا	A	ا
۲	ـه	E	«ـَـ»
۳	و	U	–
٤	وو	U	و
٥	ۆ	O	«ـُـ»
٦	ی	I	ی
۷	ێ	Ê	«ـِـ»
۸	بزرۆکه ه	i	–

چنانچه مشاهده می‌کنیم در فارسی ٦ حرف صدادار داریم که به دو دسته حروف صدادار بلند (ا ـ و ـ ی) و حروف صدادار کوتاه (اعراب‌ها یا حرکات) (ـَـِـُ). حروف صدادار بلند «ا ـ و ـ ی» در کُردی نیز عیناً وجود دارد ولی به خاطر این‌که «و» کشیده‌ی کُردی با «و» کوتاه مخصوص کُردی در نوشتن تفاوت داشته باشد. «و» صدادار فارسی با «وو» نوشته می‌شود و به جای فتحه از « ـه ە » و کسره از «یٚ» و ضمه از «ۆ» استفاده می‌شود.

شکل نوشتن «و» صدادار و «و» بی‌صدا و «ی» صدادار و «ی» بی‌صدا در کُردی با الفبای عربی یکی است و حرف « ـه ە » نیز چنانچه به جای فتحه باشد، صدادار و به صورت «ـه ە» نوشته شده و چنانچه به جای حرف «ھ» فارسی باشد، بی‌صدا و به این صورت «ھ» نوشته می‌شود.

خوێندنەوەی وانەی ۱

دارا و سارا

دارا و سارا خەڵکی شارن
ئەو دوو منداڵە ئاواڵن
دارا کوڕی کاک بارامە
سارا کچی کاک وریایە
کاک بارام و وریا بران
دارا و سارا کایە دەکەن
دارا زۆر ماندوو بووە

هەورامان

هەورامان ناوی ناوچەیەکە لە کوردستان.
ماڵی هەڤاڵ لە هەورامانە.
هەڤاڵ ئەسپی هەیە.
ئەو بە ئەسپ غار غارێن دەکا.
شڤان و دڵۆڤان سەیری هەڤاڵ دەکەن.
نیچیرڤان گۆڤاری مناڵان دەخوێنێتەوە.
نازدار و ئارەزوو تۆپێن دەکەن.
زاهیر و مستەفا ئامۆزان.
دایکی زاهیر کوڕەکانی خۆش دەوێ.
دوعایان بۆ دەکا تەندروست بن و قەت زەلیل نەبن.
سەلاسی باوەجانی ناوی ناوچەیەکە لە پارێزگای کرماشان.

تمرینات درس اول

١ـ در حال حاضر چند روش برای آموزش خواندن و نوشتن کُردی وجود دارد؟ به طور مختصر توضیح دهید.

٢ـ حروف صدادار و بی‌صدای الفبای کُردی را جداگانه بنویسید.

٣ـ حروف مصوتی را که در الفبای کُردی وجود داشته ولی در الفبای فارسی وجود ندارند، بنویسید.

٤ـ آیا حروف مصوت در آغاز کلمه یا بخش قرار می‌گیرند؟

۵ـ حروف صدادار فارسی به چند دسته تقسیم می‌شوند نام ببرید و حروف هر دسته و معادل کُردی آنها را بنویسید.

٦ـ در الفبای کُردی بر روی یا در زیر چند حرف علامت «ˇ» گذاشته می‌شود؟ بنویسید!

۷ـ حروف صامتی را که در الفبای کُردی وجود دارند ولی در فارسی وجود ندارند، بنویسید.

۸ـ حروف صامتی را که شکل نوشتن آنها در الفبای کُردی و فارسی با هم فرق دارند، بنویسید.

۹ـ مشابه کُردی حروف زیر را بنوسید.

[ط«......»] ، [ث.ص «.........»] ، [ذ.ظ.ض «.........»]

١٠ـ کلمات زیر را از روی نمونه به بخش‌های کوچک تقسیم نموده و حروف صدادار و بی‌صدا را مشخص کنید.

<table>
<tr><td colspan="5">بەهار</td><td rowspan="4">هاوین</td><td rowspan="4">پاییز</td><td rowspan="4">زستان</td></tr>
<tr><td colspan="2">بە</td><td colspan="3">هار</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>ە</td><td>ه</td><td>ا</td><td>ر</td></tr>
<tr><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td><td>د</td><td>ب</td></tr>
</table>

نەورۆز	گوڵان	جۆزەردان	پووشپەڕ

گەلاوێژ	خەرمانان	ڕەزبەر	خەزەڵوەر

سەرماوەز	بەفرانبار	ڕێبەندان	ڕەشەمە

بەشی ڕێنووسی وانەی ۲

حروف مصوت (دەنگدار) [Vowels] در زبان کُردی

چنانچه قبلاً اشاره کُردیم، زبان کُردی دارای ۸ حرف صدادار می‌باشد (ا - ە - و - وو - ۆ - ی - ێ - بزرۆکە). در این میان حرف «ا ـ ی» هم از لحاظ تلفظ و هم از لحاظ نوشتن در زبان‌های کُردی و فارسی مثل هم می‌باشند. به همین جهت ابتدا این دو مصوت را شرح داده، سپس به شرح سایر مصوت‌ها می‌پردازیم.

۱ـ مصوت «ا»

این مصوت در زبان‌های کُردی و فارسی به یک صورت نوشته می‌شود و تلفظ آن هم یکسان است. باید توجه داشت که در زبان فارسی همزه‌ی اول کلمات به صورت الف نوشته می‌شود، مانند «اندازه» که یک کلمه‌ی خالص فارسی است و «اختیار» که یک کلمه‌ی عربی وارد شده در فارسی است.

برای مثال به کلمات زیر توجه فرمایید:

کُردی ⟵	دارا	مار	هادی	پەیدا	کامیل
فارسی ⟵	دارا	مار	هادی	پیدا	کامل

در زبان‌های فارسی و عربی اکثراً الف و همزه به یک صورت نوشته می‌شوند مانند: اختیار، احتیاج، اندازه. برای شناسایی این دو حرف از هم‌دیگر با توجه به اینکه الف یک حرف صدادار و همزه یک حرف بی‌صداست، باید به این نکته توجه داشت که چون الف یک حرف صدادار است هیچ وقت در اول کلمه نمی‌آید پس حروفی که در اول کلمه به صورت الف نوشته می‌شوند، همزه هستند.

۲ـ مصوت «ی»

حرف صدادار «ی» نیز در کُردی و فارسی به یک صورت نوشته شده و به یک نوع تلفظ می‌گردد.

حرف «ی» بعضی مواقع کمی کوتاه و بعضی مواقع کشیده تلفظ می‌شود، ولی در هر حال یک حرف بوده وحالات کوتاه و کشیده آن دو حرف جداگانه نیستند. معمولاً «ی»هایی‌که به جای کسره در فارسی هستند، در کُردی به صورت «ی» کوتاه تلفظ می‌شوند. مانند:

حَسَنِ کورِ رَحمان که در کُردی این طور نوشته می‌شود: حەسەنی کوڕی ڕەحمان.

ئاورِ بن کایه: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: ئاوری بن کایه.

دارِ بی بَر: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: داری بێ بەر.

مَردِ رَشید: که در کُردی این طور نوشته می‌شود: مەردی ڕەشید.

ولی بقیه‌ی «ی»های صدادار دیگر کمی کشیده‌تر تلفظ می‌شود مانند: سه‌وزی ـ بۆکانی ـ کوردی ـ شیر ـ په‌نیر.

اگر حرف «ی» کشیده بعد از حروف بی‌صدا بیاید با یک «ی» نوشته می‌شود مانند: سه‌وزی ـ بۆکانی و اگر «ی» کشیده بعد از حروف صدادار بیاید با دو «ی» نوشته می‌شود مانند: ئاوایی ـ بانه‌یی. در کلماتی که «ی» اضافه هم دارد، «ی» اضافه به «ی» کشیده اضافه و با دو «ی» نوشته می‌شود مثال: «ئاوه‌دانیی ولآت ـ وه‌زاره‌تی رۆشنبیریی کوردستانی عێراق»

چنانچه در درس قبل مشاهده نمودیم در نوشتن کُردی با الفبای عربی «ی» صامت و «ی» مصوت به یک شکل نوشته می‌شوند، برای تشخیص آنها از هم در کلمات، باید به این قاعده توجه داشت که همواره «ی» حرفِ دومِ بخش، صدادار و «ی» حرفِ اول و دوم به بعد «سوم» بی‌صدا هستند.

مثال برای «ی» صدادار: شیر ـ په‌نیر ـ هه‌ویر ـ دیل.

مثال برای «ی» بی‌صدا: یه‌ک ـ یار ـ که‌ی ـ نۆبه‌ی.

در متن زیر «ی»های مصوت و «ی»های صامت را مشخص نمایید:

ڕۆژێکیان یادگار لە قوتابخانە گەڕایەوە. یەکجار ماندوو بوو. برێکیش تووڕە بوو. ڕووی لە دایکی کرد و پێی کوت: دایە گیان دەمەوێ قوتوویەک بۆیەی ڕەنگاوڕەنگم بۆ بکڕیت بۆ ئەوەی لە وانەی هونەر بە کاری بێنم.

دایکی کوتی: کوڕم ئەی حەوتووی پێشوو بۆم نەکڕی؟

یادگار کوتی: دایە گیان ونم کرد. دایکی کوتی: چونکە ڕاستت کوت بۆتی دەکڕم.

خوێندنەوەی وانەی ٢

ئارد

ئەوە ئاردە.
گەنم لە ئاش دەهاڕن دەبێ بە ئارد.
ئارد دەکەن بە نان.
ئێمە نان دەخۆین.
ئارام بە ئازادی کوت:
ئەو ئاردە بەرە بۆ دایە
با بیکا بە نان

جێژنی نەورۆز

بە یەکەم رۆژی ساڵی نوێ دەڵێن: نەورۆز.
نەورۆز جێژنێکی کۆنی کوردەکان و ئێرانییەکانە.
نەورۆز یەکەم رۆژی وەرزی بەهار و مانگی خاکەلێوەیە.

لە جێژنی نەورۆزدا، جێژنە پیرۆزە لە یەکتر دەکەین. بەرگی پاکوخاوێن لەبەر دەکەین، هەلاوە، مەلاوە و هێلکە شکێنە دەکەین، دەچینە سەیران، هەڵدەپەڕین، ئاگر دەکەینەوە و سروودی ئەمڕۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە دەخوێنین.

تمرینات درس دوّم

١ـ ده کلمه بنویسید که در آن از مصوت «ا» استفاده شده باشد.

٢ـ فرق بین همزه و الف را بنویسید.

٣ـ ده کلمه بنویسید که در آن مصوت «ی» وجود داشته باشد.

٤ـ کلمات زیر را با در نظر گرفتن «ی» صامت و «ی» مصوت در محل تعیین شده، بنویسید.

شیر ـ پەنیر ـ میوان ـ سیر ـ کەیوان ـ حەیران ـ دین ـ شیو

«ی» صامت:

«ی» مصوت:

٥ـ فرق بین «ی» بی‌صدا و «ی» صدادار را با ذکر مثال بنویسید.

ڕێنووسی وانەی ۳

حرف صدادار «و» یا واو کوتاه

این حرف صدادار مختص زبان کُردی می‌باشد و در زبان فارسی متداول نیست. از «و» کشیده «وو» کوتاه‌تر است و در تلفظ این حرف دهان کم‌تر از تلفظ ضمه باز می‌شود.

در بعضی کلمات مشترک بین کُردی و فارسی، معمولاً در زبان فارسی این کلمات با ضمه تلفظ می‌شوند و تلفظ آن در کُردی به صورت «و» کوتاه می‌باشد، مانند: کُشتن که در کُردی کوشتن و کلمه گُرگ که تلفظ آن در کُردی به صورت گورگ می‌باشد. در اینجا برای مثال چند کلمه کُردی که در آن «و» کوتاه وجود دارد می‌آوریم:

گورگ ـ قوڕ ـ بولبول ـ قوژبن ـ دوژمن.

در رسم‌الخط کُردی با الفبای عربی «و» کوتاه صدادار و «و» بی‌صدا به یک شکل نوشته می‌شوند ولی در رسم‌الخط کُردی با الفبای لاتین از حرف «u» برای «و» صدادار و از حرف «w» برای «و» بی‌صدا استفاده می‌شود. در نوشتن کُردی با الفبای عربی باید از این قاعده استفاده کرد که همیشه «و» حرف دوم بخش صدادار و «و»های بخش اول یا دوم به بعد (سوم) بی‌صدا هستند.

در پایین برای هر یک از «و» بی‌صدا و «و» صدادار مثال‌هایی می‌آوریم:

«و» بی‌صدا: ورد کاوە کەو نەوبەهار ویزە

«و» صدادار: کورد کوللە بولبول بوختان کولاّو

زولفی سەرشانت عەزیزم کاتێ هاتی شانە کەی
من کوتم سەد خۆزگە دەنکی شانەبام و شا نەبام
تا پەرەنگ و پیالّە لاجانگ و لێوت ماچ دەکەن
من دەڵێم قەیدی چ بوو خوایە یەکێ لەو دووانەبام

هێدی

حرف صدادار «وو»

حرف صدادار «و» کشیده در تلفظ مشابه «و» صدادار فارسی است و به این علت به صورت «وو» نوشته می‌شود که با «و» کوتاه تمایز داشته باشد. در اینجا برای مثال چند کلمه که در آن «وو» وجود دارد می‌آوریم:

کُردی: بلوور تەندوور ئارەزوو کەندوو سووتاندن

فارسی: بلور تنور آرزو کندو سوزاندن

دەردی دووری، دەردی دووری کوشتمی
دەردی وشیاری و سەبووری کوشتمی

«هێمن»

خوێندنەوەی وانەی ٣

ژیری بە گەورەیی و چکۆلەیی نییە

ڕۆژێک لە ڕۆژان شێرێک گەڕایەوە لانەکەی خۆی. دیتی مشکێکی چکۆلە دەسووڕێتەوە بۆ ئەوەی شتێک بدۆزێتەوە بیخوا. کە مشکە بچکۆلە چاوی بە شێرەکە کەوت لە ترسان دەستی بە لەرزین کرد، وای زانی شێرەکە دەیخوا. بەڵام شێرەکە ئازاری نەدا و کوتی:

«مەترسە ناتخۆم»!

مشکەکە زۆر سپاسی لێبوردن و دڵنەرمی شێرەکەی کرد و لانەکەی بەجێ هێشت.

پاش چەند ڕۆژێک مشکەکە کە دیتی وا شێرەکە کەوتووەتە ناو تۆڕی نێچیروانێک. چووە لای شێرەکە و پێی کوت:

«گەورەم ڕێم بدە تا تۆڕەکە ببڕم و ڕزگارتان بکەم».

شێرە کوتی:

پێویستم بە هاوکاری تۆ نییە. بە هێزی خۆم دەیپسێنم».

مشکە لە لایەکەوە وەستا و دیتی شێرەکە خەبات دەکات بۆ ئەوەی خۆی لە تۆڕەکە ڕزگار بکات. پاش خەباتێکی زۆر شێرەکە نەیتوانی خۆی ڕزگار بکات. مشکەکە دیسان چووە پێشێ و گوتی:

«ئەگەر هێز و توانای خۆت بە کەڵکت نەهات باشی و دڵنەرمیت بە هاوارتەوە دێت».

ئینجا دەستی کرد بە قرتاندنی تۆڕەکە تا هەمووی بڕی. شێرەکە زۆر سپاسی کرد کە پاداشتی چاکەکەی دایەوە و گوتی:

«ڕاستە ژیری بە گەورەیی و بچکۆلەیی نییە».

ڕێنووسی وانەی ٤

حرف صدادار «ە ـــە»

این حرف که در حالت چسبان به صورت «ـە» و در حالت جدا به صورت «ە» نوشته می‌شود. در عربی با علامت فتحه (ــَــ) و در فارسی با علامت زبر (ــَـ) نوشته می‌شود. در زبان کُردی این علامت «سەر» نامیده می‌شود و به صورت یک حرف صدادار «ـە ـ ە» نوشته می‌شود. در هر سه زبان کُردی، فارسی و عربی تلفظ آن یکسان بوده و تنها اختلاف آنها در نوشتن است. در فارسی فتحه جزو حروف صدادار کوتاه بوده و در هر دو زبان فارسی و عربی به صورت علامت «اعراب» نشان داده می‌شود. برای این‌که بهتر بفهمید به کلمات زیر توجه فرمائید:

کُردی:	دەست	نەهار	سەرما	دەرمان	بەغدا
فارسی:	دَست	نَهار	سَرما	دَرمان	بَغداد

وەرە وەک ئێمە بڕژی نزم و نەوی
شەو لەسەر گەندەڵە دارێک دەخەوی
خواردنی چاکی کە تۆ نەتدیوە
گۆشتە بارگینی گەنیو تۆپیوە

هەژار

باید توجه داشت حرف « ه » اگر بـه جـای « ه » فارسـی باشـد، بی‌صداست و همیشه در اول کلمه یا بخش می‌آید، مانند کلمات: هار، به‌هار، هه‌شت، هه‌ستان.

مصوت «یۆ»

این حرف صدادار در عربی، کسره «ـــِ» و در فارسی، زیـر «ـــِ» نوشته می‌شود و در زبان کُردی به آن ژێر گفته می‌شود و به صـورت «یۆ» نوشته می‌شود. تلفظ آن در هر سه زبان به یک صورت مـی‌باشـد ولی در نوشتن در فارسی و عربی به صورت اعراب نـشان داده شـده در کُردی به صورت حرف «یۆ» نشان داده می‌شود. بـرای درک بهتـر کلمات زیر مثال آورده می‌شود:

کُردی:	ئێعلام	مێهره‌بان	سێحر
فارسی:	اِعلام	مِهربان	سِحر

کتێبـــه‌کـــه‌م هاوڕێمـــه   ڕووناک‌که‌ره‌وه‌ی ڕێمـه
فێـــرم ده‌کـــا زانیـــاری   لـه‌جیاتی گـه‌مـه و یـاری

قاسم محه‌ممه‌د مسته‌فا

خوێندنەوەی وانەی ٤

سوارە ئێلخانیزادە

سوارەی ئێلخانیزادە، یەکێک لەو بلیمەتە گەورانەی کوردە کە لە چەند بواری جیاوازدا کاری کردووە و ناوبانگی هەیە. هەم شاعیرێکی گەورە بووە، هەم ئەدیب و پەخشاننووس و شانۆنووسێکی باش بووە. سوارە بە هەردووک شێوەی عەرووزی و نوێ شێعری کوتووە. ئەو شاعیرە لەگەڵ چەند کەس لە شاعیرانی سەردەمی خۆی وەک عەلی حەسەنیانی، سەدیق مەحموودی و فاتیح شێخولئیسلامی دەستیان بە کوتنی شێعری نوێ کردووە و کارەکانی سوارە لەوانی دیکە بەرچاوترە.

سوارە کوڕی ئەحمەدئاغای حاجی بایزئاغای حاجی ئێلخانییە. لە ساڵی ١٣١٦ی کۆچی هەتاوی لە دێی تورجان کە ئەوکات سەر بە شاری بۆکان بووە و پاشان خراوەتە سەر سەقز لە دایک بووە و لە شارەکانی بۆکان، تەورێز و تاران خوێندوویەتی و لە زانکۆی تاران لیسانسی حقووقی وەرگرتووە و لە دەزگای دەنگوڕەنگی ئێران لە بەشی کوردی دامەزراوە و لەو مەڵبەندە خزمەتێکی زۆری بە زمان و وێژەی کوردی کردووە.

کاک سوارە بە زمانی فارسیش شێعری کوتووە و لەگەڵ گۆڤارە بە ناوبانگەکانی ئەودەمی تاران وەک: نگین، فیردەوسی و تەماشا هاوکاری بووە و شوێنەوارێکی زۆری لە بواری شێعر و پەخشان و شانۆنامە لە دوا

بەجێ ماوە کە تەنیا دوو کتێبی خەوە بەردینە«شێعر» و تاپۆ و بوومەلێڵ«پەخشان» کە یەکەمیان لە لایەن ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی و دووهەمیان لە لایەن نەشری پانیز چاپ کراوە. ئەو بلیمەتە لە ساڵی ١٣٥٤ی هەتاوی لە شاری تاران کۆچی دوایی کردووە و تەرمەکەی لە گۆڕستانی ناسراو بە گونبەزانی دێی حەمامیانی بۆکان نێژراوە.

بەشی دووهەمی خوێندنەوەی وانەی ٤

سەیرانگەکانی کوردستان

لە ناو خاکی کوردستان | هەن سەیرانگەی خۆش و جوان
یەکێکیان سەرچنارە | سەوزە و دار و رووبارە
ئەوی تریان ئەزمەڕە | شوێنێکی گیان پەروەرە
چیایەکی سەربەرزە | خۆشترین جێگەی ئەرزە
دیمەنی هەیبەسوڵتان | جوانە لە بەری بەیان
پیرمام یان سەلاحەددین | خۆشە بەهار و هاوین
فێنک و لەبەر دڵانە | شارۆچکێکی زۆر جوانە
باغ و ئاوە شەقڵاوە | چەندە خۆشە ئەم ناوە
سوارە تووکە و سوولاو | بێخاڵ، هیران لە خۆشناو
گشتی ئەمانە جوانن | سەیرانگەی کوردستانن

تمرینات درس چهارم

١ـ فـرق بـین حـرف صـدادار «ــە ـە» و حـرف بـی‌صـدای « ھ » را بنویسید.

٢ـ کلمات زیر را که با رسم‌الخط عربی نوشته شده‌اند بـا رسـم‌الخـط کُردی بنویسید.

بَشَر =

سَفَر =

دَست =

خَطَر =

دَرمان =

سَرباز =

٣ـ ١٠ کلمه‌ی کُردی بنویسید که در آنهـا از حـرف صـدادار «ــە ـە» استفاده شده باشد.

٤ـ کلمات زیر را با رسم‌الخط کُردی بنویسید:

شِرکت =

بِهروز =

زِندان =

مِهرَبان =

بِهزاد =

اِحسان =

اِشتَها =

٥ـ پانزده کلمه‌ی کُردی بنویسید که در آنها از مصوت «یٚ» استفاده شده باشد.

رێنووسی وانەی ٥

حرف صدادار «ۆ»

به این حرف «ۆ»، واو کراوەوە یا باز می‌گویند. برای تلفظ این حرف دهان بیشتر از «و» کوتاه باز می‌شود در عربی آن را به صورت اعراب (حرکه) ضمه و شکل ـُـ نشان می‌دهند و در فارسی به آن پیش و در کُردی به آن بۆر می‌گویند. تلفظ آن مشابه ضمه اول کلمات عربی و پیش فارسی است. البته باید به این نکته توجه نمود که گاهی بعضی از کلمات مضموم (پیش‌دار) فارسی در زبان کُردی به صورت «و» کوتاه کُردی تلفظ می‌شوند مثلاً کلمه‌ی کُرد در کُردی به صورت کورد یا کُشتن به صورت کوشتن تلفظ می‌شود و این موضوع باعث شده که بعضی از صاحب‌نظران ضمه را معادل «و» کوتاه بدانند ولی معادل ضمه «ۆ» باز می‌باشد نه «و» کوتاه و این ناشی از اختلاف در تلفظ بعضی از کلمات در این دو زبان است. برای فهمیدن بهتر به کلمات زیر توجه فرمایید:

چۆم، رۆژ، کۆرپە، کۆڵان، گۆرانی، جۆ.

کۆڕی چاو و لێو و هەنیەت وەک تەرازوو کۆ دەچێ
بۆنی زوڵف و رووی گوڵاڵەت هەروەکوو شەوبۆ دەچێ
عاشقی وەک من هەژار و بێ سرەوت و مات و کز
رێی لە کۆڕی عاشقاندا کوا دەدەن ئەی بۆ دەچێ

«ئاسۆ»

بزرۆکه یا کورتەبزوێن

این مصوت در عربی به کسره‌ی مختلسه مشهور است، کوتاه‌تر از کسره (ژێر ـ یٚ) می‌باشد و صدایی بین سکون و کسره دارد و در فارسی معمولاً به صورت کسره ادا شده و این حرف نیز مانند «و» کوتاه مخصوص زبان کُردی است.

برای مقایسه‌ی کسره در فارسی و بزرۆکه در کُردی به دو کلمه‌ی زیر توجه کنید:

فارسی ـ مِسْ دِلْ

کُردی ـ مس دڵ

در زبان کُردی با الفبای عربی، این مصوت در تلفظ وجود دارد ولی در کتابت نوشته نمی‌شود و تاکنون علامتی برای آن تعیین نشده است. استاد عبدالرحمن شرفکندی «هەژار» از علامتی مثل سکون عربی برای نشان دادن این مصوت استفاده کرده است مانند: قْژ، کْل، پْل، پْر؛ که از طرفی تشابه این علامت با علامت سکون ایجاد اشکال می‌نماید و از طرف دیگر این‌گونه تصمیمات باید به وسیله‌ی یک مجمع علمی یا فرهنگستان گرفته شود و نظریه‌ی شخصی با هر درجه و پایه‌ی علمی نمی‌تواند ملاک عمل قرار گیرد.

در نوشتن رسم‌الخط کُردی با الفبای لاتین علامت «i» برای این حرف صدادار در نظر گرفته شده است، مانند:

کُردی با رسم‌الخط عربی = مست پل گڕ پرد

کُردی با رسم‌الخط لاتین = **Pird Gir̂ Pil Mist**

چاوی مەستیت بێ‌هەموو شت کێشە دەفرۆشێ بەڵام

ئاگری فیتنە لە گۆڕی ئەو کل و کلدانە دێ

«هێدی»

به این نکته باید توجه داشت که در اول هر کلمه‌ای که با دو حرف صامت پشت سرهم شروع شده است، حتماً بزرۆکه می‌آید مانند: من، پرد، قڕ.

چنانچه در آخر کلمه دو حرف صامت به دنبال هم بیایند، آمدن بزرۆکه در میان آنها بستگی به نحوه‌ی تلفظ آن کلمه دارد. ممکن است بزرۆکه بیاید و یا این‌که نیاید.

در کلمات زیر آمده است:

کردن، دوژمن، بن‌بڕ.

و در کلمات زیر نیامده است:

کورد، کورت، گورگ.

اگر در وسط کلمه، در دو بخش جداگانه‌ی آن، دو حرف بی‌صدا در کنار هم قرار گیرند، چون هر یک از این حروف به یک خوشه‌ی همخوانی تعلق دارند، در میان آنها بزرۆکه نمی‌آید. مانند: کرتە ـ پژدەر ـ مسگەر.

خوێندنەوەی وانەی ٥

حوسەین عارف

ئەم نووسەرە ناوی حوسەین عارف عەبدولڕەحمانە، لە ساڵی ١٩٣٦ لە شاری سولەیمانی لە دایک بووە. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و دواناوەندی لەو شارە تەواو کردووە و لە کۆلێجی قانوون «زانکۆی حوقووق» وەرگیراوە و لە ساڵی ١٩٦٥ لەو زانکۆیە بڕوانامەی بەکالۆریۆسی (لیسانس) وەرگرتووە و بۆتە فەرمانبەری حوکومەت و پاشان بۆتە پارێزەر و لەو ماوەدا کاروباری ڕۆژنامەنووسیشی کردووە. لە ساڵی ١٩٨٩ هاتۆتەوە سولەیمانی و لەو شارە نیشتەجێ بووە و ئێستا لەوساوە لە دەزگای ڕۆشنبیری و چاپ و بڵاو کردنەوەی سەردەم کار دەکا و ئەندام پارلمانی کوردستانیشە.

حوسەین عارف سەرەتای کاری نووسینی بە نووسینی چیرۆکی کورت دەست پێکردووە و چەند کۆمەڵە چیرۆکی بە چاپ گەیاندووە و پاشان دەستی بە ڕۆماننوسین کردووە و تا ئێستا ئەو ڕۆمانانەی بە چاپ گەیاندووە:

١ـ شار.

٢ـ ئەندێشەی مرۆڤێک.

گەلە گورگ یەکێک لە کۆمەڵە چیرۆکەکانی ئەم نووسەرەیە کە ناوبانگێکی زۆری هەیە.

ئەو مامۆستایە لە چیرۆک و ڕۆمانەکانیدا لە دەرد و ئازاری مرۆڤ دەدوێ و ئەو ستەمانەی لە گەلی کوردی عێراق کراوە نیشان دەدا و نووسراوەکانی ئاوێنەیەکی تەواوی ڕووداوەکانی سەردەمی خۆیەتی، بە تایبەت لە ڕۆمانی ئەندێشەی مرۆڤێکدا زۆر بیر و هزری قووڵی فەلسەفی بەدی دەکرێ و مامۆستا بە ڕوانگەیەکی زۆر ورد و زانستییانە دژایەتی خۆی لەگەڵ هێندێک بیر و باوەڕی زاڵی سەردەم دەربڕیوە و خستوونیە بەر پرسیار. مامۆستا پێی‌وایە گۆڕانکاری لە کۆمەڵدا دەبێ بنچینەیی و قووڵ و بە ئارامی بێ و دژی هەر جۆرە گۆڕانکاری لە ڕێگای کودیتا و توند و تیژییە.

دواهەمین بەرهەمی چاپکراوی مامۆستا حوسەین کتێبێکە بە ناوی «کۆکتێل» کە تێکەڵێکە لە شێعر، شێعری وەرگێڕدراو، چیرۆک، چیرۆکی وەرگێڕدراو، وتار، وتاری وەرگێڕدراو، ڕەخنە و لێکۆڵینەوە، گەشتنامە، دیدار.

بەشی دووەمی خوێندنەوەی وانەی ٥

بووک

بووکی بیچکۆلەی جوانم
خەوت دێ خۆ دەزانم
لای لای بکە بخەوە
سەرت بخە سەر ڕانم
ئاگام لێت ئەبێ ئەمن
تا ئەو کاتەی دەتوانم
دوایەش دەتبەمە ماڵێ
تۆ دەبی بە میوانم
جل و بەرگت بۆ دەکڕم
خۆشم دەوێی وەک گیانم

«دوکتور عومەر حیسامی»

تمرینات درس پنجم

۱ـ بیست کلمه بنویسید که در آنها از مصوت «ۆ» استفاده شده باشد.

۲ـ فرق بین مصوت «ۆ» و مصوت «و» کوتاه چیست.

۳ـ بزرۆکه را با ذکر ۳ مثال توضیح دهید.

٤ـ دو کلمه بنویسید که آخر آنها دو حرف صامت پشت سرهم بوده و در میان آنها بزرۆکه وجود داشته باشد.

٥ـ سه کلمه بنویسید آخر آنها دو حرف صامت پشت سرهم بوده و در میان آنها بزرۆکه وجود نداشته باشد.

٦ـ در این رباعی جاهایی که بزرۆکه هست بنویسید:

من ئەویندارى کەزى و بسکى زراو و شۆڕم
دڵنیاشـم بـەوە قـەت تـازە بـەڵـێن نـاگۆڕم
ئێـــستا وەرە لام دەنــا گـــەر مــــردم
سـوودى چییـە کاکـە بێیـەوە سـەر گـۆڕم

«هێدی»

رێنووسی وانەی ٦

بحثی پیرامون مصوت‌های مرکب [وێ ـ وی ـ وا]

در بعضی از زبان‌ها گاهی دو یا چند حرف صدادار بدون فاصله به دنبال یکدیگر در یک بخش می‌آیند که تلفظ مخصوصی را پدید می‌آورند که آن را مصوت مرکب «**Diphthong**» می‌گویند. در زبان کُردی نیز در بعضی کلمات مصوتی مرکب با تلفظ «وێ ــــ وی» وجود دارد، نظیر کلمات: گوێز، سوێر، خوێن، کوێر، هەنگوین، نێنگوین، که در آن حروف وێ ـ وی نوعی مصوت مرکب به وجود آورده‌اند. مثلاً در کلمه گوێز «وێ» مصوتی مرکب درست کرده و با الفبای لاتین چنین نوشته می‌شود: «**Gûez**» که حروف «**ûe**» مصوت مرکبی را پدید آورده‌اند. همچنین در کلمه‌ی نێنگوین «**Nênguîn**» «**uî**» مصوتی مرکب است بعضی از کارشناسان زبان را عقیده بر این است که در زبان کُردی مصوت مرکب وجود نداشته و بلکه در این نوع کلمات تلفظ ویژه‌ی حروف «وێ ـ وی» تحت تأثیر حرف ماقبل آنها می‌باشد. برای مثال در کلمه‌ی گوێز: حرف صامت: «گ + بزرۆکە + حرف صامت «و» + مصوت «ێ» + حرف صامت «ز».

Giwêz = G + I + w + ê + z

یعنی در کلمه‌ی بالا بزرۆکه بعنوان یک مصوت کوتاه باعث ایجاد تغییر آوایی در تلفظ گردیده است که البته با توجه به این‌که هیچ کس در تلفظ، حروف ماقبل «وێ ـ وی» را در این کلمات به صورت تمایل به کسره تلفظ نمی‌کند و اصولاً امروزه زبان‌شناسی‌علمی بر اساس فونتیک استوار است، ضمن احترام به نظرات سایر صاحب‌نظران به نظر من بعد از حروف ماقبل «وێ ـ وی» بزرۆکه وجود نداشته و من «وێ ـ وی» را در زبان کُردی مصوت مرکب (**Diphthong** ، دوو لایەنە) به حساب می‌آورم.

مصوت مرکب «وا» نیز در بعضی از کلمات وجود دارد، مانند: «چوار» که بعد از حرف «چ» مصوت مرکب «وا» آمده است.

خوێندنەوەی وانەی ٦

جەوهەر کرمانج

ئەو شاعیر و وەرگێڕە لە دەشتی هەولێر لە دایک بووە. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و دواناوەندی لە هەولێر تەواو کردووە. لە ساڵی ١٩٧٠وە دەستی بە کوتنی شێعر کردووە و ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد بووە. لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا و تارێکی زۆری بڵاو کردۆتەوە و کاری رۆژنامەوانی کردووە. بە زمانەکانی کوردی و عەرەبی و فارسی شارەزایی هەیە و چەند کتێبی شێعری بە ناوەکانی: سووتان لە نێوان غوربەت و نیشتماندا ــ رەز و زریان ــ تفەنگ و کتێب (کە بە ناوی دیوانی جەوهەر کرمانج چاپی کردووە). ئەم کتێبانەشی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی: گوڵە زەردماڵئاوا ــ خەونەکانی دێڵە گورگ ــ جەمیلە، هەرسێکیان لە چەنگیز ئاتماتۆفەوە. پەڕ لە سەلیم بەرەکات. کۆمەڵە وتارێکیشی بە ناوی شێر و خەت بڵاو کردۆتەوە.

کاک جەوهەر ساڵانێکی زۆر لە شاخ دژی رژێمی بەعس خەباتی کردووە و چەند ساڵیش لە ئێران ژیاوە. ئەم شاعیر و وەرگێڕە هەر ئێستا لە شاری سلێمانی دەژی و خەریکی کاروباری ئەدەبییە و ئەرکی یاریدەری سکرتێری گشتی یەکیەتی نیشتمانی بەڕێز مام جەلال تاڵەبانیشی لە ئەستۆیە.

بەشی دووەمی خوێندنەوەی وانەی ٦

بەرگی کوردی

رۆژێ دەیفەرموو بابە   رۆڵە نەچێ لەبیرتان
وتەی دایەگەورەیە   فەرمایشتی باپیرتان
ئەم جل و بەرگە جوانە   میراتی باپیرانە
هەمووتان بیپارێزن   هەمیشە جێگای رێزن
رانک و چۆخە و جامانە   هەمووی بەرگی خۆمانە
کڵاشی هەورامانی   فەرەنجی یان سۆرانی
بیکە بەرت بە مەردی   جێگای شانازی کوردی
کراس لەگەڵ کۆڵوانە   هەر لە دایکی من جوانە
دەسماڵی شانەوشانی   دەسماڵی شانەوشانی
پشتێن زەردە گوڵی ورد   لە تۆ جوانە کچی کورد
پیرۆزت بێ بیپۆشە   کێ وەکوو تۆ دڵخۆشە
قەت بە کەمی نەزانی   چون گەلی کورد زمانی

سەلاح نیساری

ڕێنووسی وانەی ٧

«ل» قەڵەو (درشت) و «ل» لاواز (خفیف)

در کُردی دو نوع «ل» داریم یکی «ل» لاواز که تلفظ آن همانند «ل» در زبان فارسی است مانند: لێو ـ مل ـ بلوێر ـ کل.

دیگری ل قەڵەو (ڵ) که در فارسی وجود ندارد و مخصوص زبان کُردی است و در زبان‌های ترکی آذربایجانی و انگلیسی وجود دارد، مثال کُردی : ماڵ ـ کاڵ ـ کوڵیو ـ کۆڵەکە ـ شاڵاو.

برای تشخیص «ل» قەڵەو (ڵ) از ل لاواز (ل) بر روی آن علامت «ˇ» قرار می‌دهیم. در زبان تُرکی آذربایجانی این تلفظ وجود دارد مانند: ماڵ و کاڵ و در زبان انگلیسی هرگاه دو حرف LL پشت سر هم بیایند تلفظ مشابه ڵ قەڵەو کُردی را ایجاد می‌نمایند، مانند: CALL - SHALL.

حرف «ل» قەڵەو یا درشت (ڵ) هیچ وقت در اول کلمات نمی‌آید و تمام «ل»های اول کلمات، ل لاواز یا خفیف هستند مانند: لێو ـ لوورە.

باب و کاڵت بە نەزانی مردن — بیری سەربەرزییە وای لێکردن
هەرکەسێ بەرزە فرە زوو دەمرێ — بای بڵندایی سەر و دڵ دەگرێ
ماڵی ئێوە کە لووتکەی کێوە — لای جن و دێوە بەڵای زۆر پێوە

هەژار

حرف «ر» قەڵەو یا درشت (ڕ)

چنانچه نوک زبان به ابتدای سقف زبان چسبیده و به پشت دندان‌های فوقانی برسد، تلفظ این حرف ممکن خواهد بود، در حالی که برای تلفظ «ر» لاواز یا خفیف می‌بایست نوک زبان را به پشت دو دندان وسط بالایی نزدیک کرد.

در زبان کُردی همه کلماتی که با حرف «ر» شروع می‌شود حتماً «ڕ» درشت است، عده‌ای را عقیده بر این است که برای حفظ زیبایی کلمه بهتر است علامت «ˇ» بر روی «ر»های اول کلمات گذاشته نشود ولی عده‌ای معتقد هستند «ˇ» از اختصات «ڕ» قەڵەو یا درشت می‌باشد و باید بر روی «ڕ»های اول کلمات نیز علامت «ˇ» گذاشت، البته امروزه به خاطر مسایل حروفچینی علامت «ˇ» را در زیر «ڕ» قرار می‌دهند.

چند مثال برای «ڕ» درشت: ڕۆژ ـ ڕێوی ـ کوڕ ـ غەڕغەڕە.

ئەو هەموو زولفە بە زنجیری مەکە بۆ منی هەژار
پیرە کەروێشکێ لە گوڕ کەوتبێ ڕاوێکی بەسە

خوێندنەوەی وانەی ٧

میرزا برایم(ی) ئەفخەم

شاعیر و نووسەری کورد، لە ساڵی ١٣٠٠ی کۆچی هەتاوی لە شاری بۆکان لە دایک بووە. خوێندنی خۆی لە لای برای گەورەی میرزا عەبدوڵڵا(ی) ئەفخەم دەسپێکردووە و پاشان موقەددەماتی سەرف و نەحو و ئەدەبی فارسی لە لای برای زانای حاجی مەلا هادی ئەفخەمزادە خوێندووە و لە ساڵی ١٣٢٦ وەک فەرمانبەر لە ئیدارەی دارایی دامەزراوە و لە ساڵی ١٣٦٣ لە شاری بۆکان خانەنشین کراوە و لە ساڵی ١٣٧٤ هەر لەو شارە کۆچی دوایی کردووە.

میرزا برایم مرۆڤێکی ماندوو نەناس و دڵسۆز بووە و لە ماوەی ژیانی خۆیدا هەوڵێکی زۆری بۆ کۆکردنەوەی مێژوو و جوغرافیا و کەلەپووری گەلەکەی داوە و توانیویەتی ئەم بەرهەمە بە نرخانە بخوڵقێنێ :

١ـ دیوانی ئەفخەمی «شێعر»

٢ـ دیاری نوێ «شێعر»

٣ـ تاریخ فرهنگ و ادب موکریان «بوکان»

٤ـ تاریخ و فرهنگ و ادب مکریان «مهاباد، اشنویه، سردشت»

٥ـ قیام ملا خلیل و رد فرمان رقاخان

٦ـ قیام سمایل‌ئاغا شکاک

٧ـ بنەڕەتی مەتەڵی کوردی «لێکۆڵینەوە»

٨ـ ئەوە چیە «فۆلکلۆر»

٩ـ فیقهی شافیعی بە هەڵبەست.

ئەم شاعیرە بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا لە بەشێکی زۆر لە شێعرەکانیدا بە شێوەی تەنز«گەپ و گاڵتەجار» ڕەوشت و ئاکاری خراپ و دزێوی کۆمەڵگا دەخاتە بەر پرسیار و پەلامار، و دەکرێ بکوترێ، داهێنەری ئەم شێوە شێعرە بەڕێز میرزا برایم«ی» ئەفخەمی بێ. لە بنەڕەتی مەتەڵی کوردیشدا سەرچاوە و بنچینەی بەشێک لە مەتەڵە کوردییەکان روون دەکاتەوە.

تمرینات درس هفتم

۱ـ چرا همزه یک حرف بی‌صدا است؟

۲ـ ده کلمه بنویسید که در آن همزه وجود داشته باشد؟

۴ـ این کلمات را با رسم‌الخط کُردی بنویسید:

آرد «　　» آش «　　» اخـلاق «　　» ابـداً «　　»

اُرگان «　　» مأیوس «　　»

۵ـ پنج کلمه بنویسید که «ر» خفیف«لاواز» در آن وجود داشته باشد.

۶ـ پنج کلمه بنویسید که «ڕ» درشت (قەڵەو) در اول آن باشد و پنج کلمه بنویسید که «ڕ» درشت (قەڵەو) در وسط یا آخر آن باشد.

۷ـ ده کلمه بنویسید که در آنها حرف «ڤ» به کار گرفته شده باشد.

۸ـ ده کلمه بنویسید در آنها حرف «ل» خفیف (لاواز) بـه کـار گرفتـه شده باشد.

۹ـ ده کلمه بنویسید که در آنها از «ڵ» درشت (قەڵەو) اسـتفاده شـده باشد.

ڕێنووسی وانەی ٨

کلمات خارجی که در زبان کُردی وارد شده‌اند چطور باید نوشته شوند؟

در زبان کُردی از زبان‌های دیگر و بیشتر از همه از زبان عربی کلمه وارد شده است. حال باید این کلمات با چه رسم‌الخطی نوشته شوند.

چنانچه قبلاً گفتیم تعدادی از حروف مخصوص عربی مانند: ط ـ ظ ـ ض ـ ذ ـ ث ـ ص. در زبان کُردی چنین نوشته می‌شوند.

به جای ط	ت
به جای ظ. ض. ذ	ز
به جای ث. ص	س

و به جای اعراب از حروف استفاده می‌کنیم یعنی به جای فتحه از «ـه» به جای کسره از «یٚ» و به جای ضمه از «ۆ» استفاده می‌کنیم و با توجه به نکات بالا تقریباً ٥٠٪ نوشتن رسم‌الخط کُردی را آموخته‌ایم.

در مورد نوشتن کلمات عربی در زبان کُردی دو نظریه ارایه شده است؛ یکی اینکه کلمات عربی که حروف مخصوص عربی دارند با همان حروف نوشته شده و در نوشتن آنها از قواعد مخصوص

رسم‌الخط عربی استفاده شود که البته به عقیده‌ی ما این طرز نوشتن درست نیست زیرا در نوشتن یک زبان فقط باید از یک نوع الفبا استفاده شود این غلط در نوشتن زبان کُردی با الفبای لاتین بیشتر محسوس است برای مثال کلمه عربی صلح با رسم‌الخط کُردی با الفبای عربی «سولّح» و با الفبای لاتین«sûĺh» نوشته می‌شود که چون الفبای لاتین و کُردی از لحاظ شکل کاملاً جدا هستند این تفاوت به خوبی آشکار بوده و لزوم نوشتن کلمات عربی با الفبای کُردی را به خوبی مشخص می‌سازد.

در مورد نوشتن تشدید در زبان کُردی چون در نوشتن زبان کُردی کاملاً از شیوه‌ی فونتیک استفاده می‌شود و کلمات چگونه تلفظ می‌شوند همانگونه هم نوشته می‌شود در بخش کردن کلمات مشدد تکرار حرف مشدد کاملاً محسوس است پس باید به جای نوشتن تشدید بر روی حرف آنرا دوبار نوشت مانند:

بزّاز ←—— به‌ززاز

عبدالله ←—— عه‌بدوصلاً

مصلح‌الدّین ←—— موسلیحوددین

در کُردی کلمات حروف مشدد کم داریم و می‌توان در نوشتن کلمات مشدد که کُردی هستند هم با تکرار حرف و هم بدون آن نوشت مانند: خللۆر یا خلۆر

در نوشتن کلمات بیگانه هر کلمه‌ای که از زبان بیگانه وارد کُردی شود باید تمام قواعد زبان کُردی «از لحاظ فونتیک ـ فونولوژی ـ مورفولوژی ـ سینتاکس» را بپذیرد. مثلاً کلمه‌ی «تەماتە» که تغییر یافته‌ی تومێیتۆی انگلیسی، «تەواو» که تغییر یافته‌ی «تمام» عربی و «ئاقڵ» که تغییر یافته‌ی عاقل عربی است، از نظر ساختاری تغییر پیدا کرده و به مرور در زبان کُردی تثبیت شده‌اند، همچنین اگر برای چیزی دو کلمه بیگانه و خودی باشد باید از کلمه‌ی خودی استفاده شود.

۱ـ در بعضی از لهجه‌های کُردی چنانچه حرف «ک» در جلو یکی از حروف «ی ـ ێ ـ وێ» قرار گیرد، تلفظی مابین «ک» و «چ» پیدا می‌کند که به آن «ک» کلۆر (اجوف) می‌گویند مانند:

کیسه ـ کیله ـ کێرد ـ کوێر ـ کوێستان

همچنین «گ» نیز اگر در جلو حروف «ی ـ ێ ـ وێ ـ وی» قرار گیرد، تلفظی میان «گ» و «ج» پیدا می‌کند مانند:

گیسک ـ گێشه ـ گێره ـ گوێنی ـ هەنگوین ـ نێنگوین.

خوێندنەوەی وانەی ٨

سەیدتاهیر هاشمی

شاعیر، لێکۆڵەر و خەتخۆشی بەناوبانگی کورد، بە گوێرەی نووسراوی خۆی لە کتێبی «هەوارگەی دڵان»دا لە ساڵی **١٣٣٢**ی کۆچی مانگی لە دێی دەوڵەتئاوا سەر بە ناوچەی ڕەوانسەری شارستانی پاوەی پارێزگای کرماشان لە دایک بووە. باوکی «سەید قەیدار» لە بنەماڵەی ساداتی سۆڵەیی بەرزنجی و دایکی «ئەختەر خانم» کچی فەتاحبەگی سەردار ئەکرەم لە بەگزادەکانی جافی جوانڕۆن.

لە دەوڵەتئاوا لە لای مەلا ڕەحیمی سنەیی و برای گەورەی خۆی سەید وەجیهەددین و مەلا فەیزوڵڵای دۆڵاویی خوێندوویەتی و لە تەمەنی شازدە ساڵیدا دەستی بە کوتنی شێعری فارسی و کوردی کردووە و بووەتە شاعیرێکی باش و لەگەڵ بەرنامەی کوردی ڕادیۆ کرماشانیش هاواکاری کردووە و بەرنامەیەکی بە ناوی هەوارگەی دڵان پێشکەش کردووە و وتارێکی زۆریشی سەبارەت بە شێعر و ئەدەب نووسیوە. بە تایبەت لە شیکردنەوەی شێعرەکانی مەولەوی تاوەگۆزی زۆر شارەزا بووە و لە ساغ کردنەوە و مانالێدانی شێعرەکانی مەولەوی یارمەتی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیسی داوە بۆ ئامادە کردنی دیوانی مەولەوی.

ئەو زاتە خەتخۆشێکی بە ناوبانگیش بووە و چەند کتێبێکی بە خەتی خۆشی خۆی نووسیوەتەوە کە یەک لەوان کتێبی: «دەلایلولخەیرات»ە

سەید تاهیری سەیدزادەی هاشمی لە ڕێکەوتی ١٣٧٠/٤/٢ ڕۆژی جێژنی قوربان لە شاری کرماشان کۆچی دوایی کردووە. و تەرمەکەی لە دەوڵەتئاوا نێژراوە.

بەشی دووهەمی خوێندنەوەی وانەی ٨

هاوارەبەرە

هاوارەبەرە ڕۆمانێکە بە شێوەی ڕیالیستی. کاک فەتاح«ی» ئەمیری نووسەری بۆکانی ئەو ڕۆمانەی نووسیوە. هاوارەبەرە ڕووداوێکی تایبەت بە بەشێک لە نیشتمانەکەمان دەگێڕێتەوە و پڕە لە وشەی جوان و ڕەسەنی لادێیەکانی موکریان. ئەو ڕۆمانە لە دوو بەرگدا چاپ کراوە و بەرگی دووهەمی لە لایەن نووسەرەوە «میرزا» ناو نراوە. زمانی ئەو ڕۆمانە زۆر شیرین و پاراوە و کاک فەتاح جگە لەوەی خوێنەران فێری زۆر وشە و زاراوەی تایبەتی گوندەکان دەکا، وشەگەلێکی زۆریش کە پێوەندییان لەگەڵ کەرەسە و ئامرازی کشت و کاڵ و ئاژەڵداری لە رابوردوودا بووە لە فەرامۆش بوون و نەمان رزگار دەکا.

لێرەدا بۆ نموونە چەند دێڕێک لەو کتێبە بە نرخە دەخەینە بەرچاوی خوێندکاران:

نیوەڕۆی ڕۆژێکی مانگی بانەمەڕە، مەڕ لە پاڵێن دایە، مەڕ پشتی گەرم داهاتووە، شوان خەریکی نان خواردنە، ریخە مەڕ وڵاتی داگرتووە،

جێ‌جێ عەرزی خاوێن بە دەرەوەیە گەرچی تینی تاو کزری کردووە، دیسان رۆیشتن بە نێو دێدا ئاسان نییە، مەڕ بە تەواوی تەڕەکی گرتووە، ریتکە بە بن پێلاوەوە نووساوە، بۆنی بەهار، تاوی بەهار، مردوو زیندوو دەکاتەوە، چۆلەکەیەک جیکەجیک دەکا، پۆلێک مێشە سەگانە قەلْسە لە سەگێکی کولْکن دەگێڕن، ناهێلْن چاوێک گەرم کا... یارە جل و جۆڕی تێک ناوە بەرەو سەحرا بێ، هاوێری کردووە، نانی خواردووە، مەحتەلی ئەوەیە، مەڕ هەستێ پاشان وەڕێ‌کەوێ. بەرخ بۆر بوون. مەچەک ئەستوور، رەنگی بەرگنەکەیان گۆڕاوە. تاو رەنگی گۆڕیوە. رەنگی ساوایی نین. لەوەڕ زووری کردوون، هێندێک چلْمن بوون، بەعزێک ریخن. ئەوانی ساوازێ هەروا ژیکەلْەن. سەحەت سووک، خاوێن، نەرم و نۆلْ، سەرپشتیان لەبەر خاوێنی شەبەق دەدا. بەرگنی نەرم و لوولوو، سمی وردی زەرد، خەپالْ، قشمیلانە.

تمرینات درس ۸

۱ـ کلمات بیگانه در زبان کُردی چگونه نوشـته مـی‌شـوند و آیـا ایـن مختص زبان کُردی است؟

۲ـ کلمات زیر را با رسم‌الخط صحیح کُردی بنویسید.
عبدالمطّلب ـ صلاح‌الدّین ـ توحفةالمُریدَین ـ عبدالرّزاق

۳ـ حروفی که دارای تشدید می‌باشند در کُردی به چه صورت نوشـته می‌شوند؟ ۵ مثال بنویسید.

۴ـ «ک» کلۆر را توضیح داده و برای آن ۳ مثال بیاورید.

۵ـ «گ» کلۆر را شرح داده و برای آن ۳ مثال بنویسید.

خودآزمایی «۱»

۱ـ در این جمله بر روی حروفی که لازم است علامت «ˇ» بگذارید.

کوریکی ئازا له چومی مەلەی دەکرد و کالەکی دەخوارد.

۲ـ در این عبارت چند حرف صدادار وجود دارد.

حوسێن عارف یەکێک له نووسەرانی گەورەی کوردە.

الف) ۱٤ ☐ ب) ۱۵ ☐ ج) ۱۳ ☐ د ۱۱☐

۳ـ در کدامیک از کلمات زیر بزرۆکه وجود دارد.

قرژاڵ ☐ کاوه ☐ چارەسەری ☐ شۆرباو ☐ شووتی ☐

٤ـ چرا حرف «ر» در کلمه رۆژان درشت است؟

۵ـ در کدامیک از کلمات زیر مصوت مرکب وجود دارد.

الف: خوێن☐ ب: سوور☐ ج: گوێزان☐ د: دۆڵمه☐

٦ـ حرف «و» در کلمەی «کەو» بی‌صدا است یا باصدا.

۷ـ حرف «ی» در کلمه شیوەن بی‌صدا است یا باصدا.

٨ ـ حرف «و» در کلمه گوڵ بی‌صدا است یا باصدا.

٩ـ حرف «و» در کلمه بانه و مەریوان بی‌صدا است یا باصدا.

١٠ـ حرف «و» در کلمەی بارام و پیرۆت بی‌صدا است یا باصدا.

١١ـ در کلمەی «چووه» باید چند «و» وجود داشته باشد و چرا فقط با دو «و» نوشته می‌شود.

١٢ـ در کلمەی چۆڵ و هۆڵ حروف صدادار کدامند، بنویسید.

١٣ـ در شعر پائین تعداد حروف صامت چندتا است.

ج ماڵی ئێوه که له لووتکەی کێوه   جێی جن و دێوه بەڵای زۆر پێوه

الف) ١٢ □ ب) ١٣ □ ج) ١١ □ د ٨ □

١٤ـ صدای «ڤ» به کدام حرف بیشتر نزدیکتر است.

ڕێنووسی وانەی ۹

جدانویسی و سرهم نویسی کلمات

مبحث جدانویسی و سرهم نویسی کلمات مبحثی است که هم در زبان فارسی و هم در زبان کُردی در میان زبان‌شناسان و ادبا اختلاف رأی بسیار است. به خصوص در زبان فارسی این مقوله بسیار مفصل بحث شده و در کتب درسی هم به طور کلی تثبیت نشده و هنوز هم گاهگاهی تغییراتی در کتاب‌های دبیرستانی و دانشگاهی بر این اساس می‌دهند. در رسم‌الخط کُردی دو نظریه متفاوت از هم وجود دارد و برای درک بهتر این موضوع لازم است به شرح انواع کلمه بپردازیم:

۱ـ کلمه ساده : کلمه‌ای است که از یک جزء تشکیل شده باشد و ممکن است مستقل باشد یعنی خود به تنهایی و بدون کمک کلمه‌ی دیگر دارای معنی کامل و مختص به خود باشد. معنی کامل از این نظر که به کمک کلمه‌ی دیگر برای داشتن معنی محتاج نباشد و مختص به خود یعنی اینکه این معنی فقط مخصوص خودش باشد مثلاً درخت که کلمه ساده‌ی مستقلی است و در موقع شنیدن این کلمه جسمی را که دارای ریشه و ساقه‌ی نسبتاً ضخیم و شاخه و برگ است به نظر می‌آوریم که این صفات مختص به این جسم است.

کلمه مستقل نظیر:

وێنجه ـ دار ـ سپی ـ سینەما ـ چوار ـ خەوتن ـ ئەو ـ زۆر.

چنانچه دقت کنیم یکی از اقسام کلمه هستند.

وێنجه و دار = اسم

سپی = صفت

ئەو = ضمیر

سینەما = اسم

زۆر = قید

چوار = عدد

خەوتن = مصدر

۲ـ کلمەی ناقص : به کلماتی گفته می‌شوند که به تنهایی دارای معنی نیستند و با کمک کلمات دیگر در جمله ادا می‌شوند مانندِ :

ادوات الحاقی ـ حروف اضافه ـ حروف عطف ـ ندا ـ نشانه.

۳ـ کلمه مرکب : کلمه‌ای است که از دو کلمەی مستقل ساده یا یک کلمه مستقل ساده و یک کلمه ناقص تشکیل شده باشد که در حالت اول در کُردی به آن وشەی لێکدراو و در حالت دوم به آن وشەی داڕژاو می‌گویند.

مثال برای کلمه مرکب که از یک کلمه ناقص و یک کلمه مستقل درست شده باشد «داڕژاو» : بێدەنگ ــ باشتر.

حال که با کلمات مستقل، ناقص و مرکب آشنا شدیم به شرح نظر خودمان درباره‌ی جدانویسی و سرهم نویسی می‌پردازیم :

هر واژه‌ای که معنی مستقلی دارد باید به صورت جداگانه نوشته شود و واژه‌ای که دارای معنی ناقص است و با اضافه شدن با واژه‌ی دیگر صاحب معنی می‌شود و یا با پیوستن به واژه‌ی مستقلی معنی دیگری به غیر از معنی واژه‌ی مستقل که به آن اضافه شده، به وجود می‌آورد، باید به صورت سرهم نوشته شود. لازم است در مورد سرهم‌نویسی و جدانویسی کلمات موارد زیر رعایت کنیم :

۱ـ افعال ساده در جمله به صورت جداگانه نوشته می‌شوند مانند :

پیرۆت له بارامی دا

نیشتمان رۆیشت

رزگار کاری کرد

۲ـ کلمات مرکبی که از دو جزء معنی‌دار مستقل به وجود آمده‌اند و پس از ترکیب معنی تازه‌ای به وجود می‌آورند، باید سرهم نوشته شوند.

رێ + پێوان = رێپێوان

گوێ + گرتن = گوێگرتن

۳ـ پیشوند (پێشگر) و میانوند (نێوانگر) و پسوند (پاشگر) به کلمه می‌چسبند.

مانند : بێکەس ـ لێدوان ـ چاوپێکەوتن ـ کارتێکردن ـ لەوێدا ـ مسگەر.

٤ـ صفت تفضیلی (ئاوەڵناوی سەری) بە اسم پیش از خود می‌چسبد مانند : چاکتر ـ خۆشتر ـ قووڵتر ـ ترسەنۆکتر.

چنانچه «تر» به معنی دیگر باشد باید جدا نوشته شود مانند :

کارێکی تر ـ بەرخێکی تر ـ ماڵێکی تر ـ جارێکی تر.

٥ـ حرف عطف «و» که کلمات یا عبارات و جملات را به هم مربوط می‌کند، به کلمه پیش از خود نمی‌چسبد.

مانند : بانه و مەریوان خۆشن ـ ڕێبین و ئاسۆس بران.

ولی اگر حرف عطف «و» باعث به وجود آمدن معنای تازه‌ای در کلمه‌ی مرکبی که با کمک حرف عطف «و» به وجود آمده است، شود «و» به کلمه ماقبل خود می‌چسبد.

مانند : خرینگوهۆڕ ـ زرموکوت ـ نەرمونۆڵ .

٦ـ «ی» اضافه باید به کلمه پیش از خود بچسبد.

مانند : بۆکانی ـ عیرفانی ـ خواردەمەنی

خوێندنەوەی وانەی ۹

هێدی

ئەو شاعیرە ناوی خالید کوڕی حاجی حەمەدئاغا، کوڕی حاجی عەولاغا و لە عەشیرەتی دێبوکرییە و لە ساڵی ١٣٠٦ی هەتاوی لە دێی شێخاڵی سەر بە شاری مەهاباد لە دایک بووە و لە گوندی شێخاڵی و شاری مەهاباد خوێندوویەتی و شارەزاییەکی تەواوی لە ئەدەبی فارسی و کوردی پەیدا کردووە و هەر لە سەرەتای لاوییەوە شێعری کوتووە. هێدی لە ساڵی ١٣٤٣ی هەتاوی پەڕیوەی کوردستانی عێراق بووە و لە ریزەکانی شۆڕشی کوردستانی ئەودیودا دەستی بە خەبات کردووە و ماوەیەکی زۆر لە ئێزگەی شۆڕش و کاروباری رووناکبیری کاری کردووە و پاش تێکچوونی شۆڕش گەڕاوەتەوە ئێران و لە عەزیمییەی کەرەج نیشتەجێ بووە و پاشان لەسەر داخوازی کاک مەسعوود بارزانی چووە بۆ کوردستانی عێراق. ئێستا لە شاری هەولێر دەبێ و ئەندامی کۆڕی زانیاری کوردە و لە لایەن سەرۆکی حکوومەتی هەرێم پلەی هاوتای وەزیری پێدراوە.

هێدی شاعیرێکی بە هەست و ناسک خەیاڵە و لە بواری شێعری جوانی و عاشقانە بێوێنەیە و شێعری نیشتمانیشی زۆر کوتووە. بەرهەمی چاپکراوی ئەو شاعیرە مەزنە سێ کتێبی: کاروانی خەیاڵ (شێعر) ئاوێنەشکاو (بیرەوەری) و وەرگێڕانی کتێبی کورد و کوردستانی واسیلی نیکیتین لە فارسی بۆ کوردییە. هیوادارین ئەو شاعیرە تەمەنێکی زۆری تر بژی و هەروەها خزمەت بە کولتوور و ئەدەبی نەتەوەکەی بکا.

بەشی دووهەمی خوێندنەوەی وانەی ٩

رەشید فندی

لێکۆڵەر و ئەدیبی کورد «رەشید فندی» لە ساڵی ١٩٤٨ لە شاری دهۆک لە دایکبووە و خوێندنی خۆی لە شارەکانی : دهۆک، هەولێر و سلێمانی و مووسڵ تەواو کردووە و لە ساڵی ١٩٧١ بووەتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد و هەر ئێستا ئەندامی کۆڕی زانیاری کوردە. ئەو مامۆستایە لە بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەبی هەوڵێکی زۆری داوە و تا بە ئێستا ئەم کتێبانەی بە چاپ گەیاندووە:

١. چەند تیرۆژێک لە سەر رۆژنامەگەریی کوردی.

٢. عەلی تەرماخی یەکەمین رێزماننووسی کورد.

٣. ئەلهوو بلند فڕێت «هەڵۆ بەرز دەفڕێ» کە لێکۆڵینەوەیەکە لە سەر شێعرە نەتەوایەتییەکانی مامۆستا هەژار.

٤. کتێبێک لە سەر شێعری کلاسیکی کوردی.

٥. کتێبێک بە زمانی عەرەبی لەبارەی خانیدا.

تمرینات درس ۹

۱ـ مشخص کنید در میان واژه‌های زیر کدام یک مستقل و کدام یک ناقص است.

ترێ ـ شەو ـ بە ـ ندە ـ هەژار ـ بێ ـ هەڵ ـ کار ـ ان
میوان ـ پیاو ـ کچ ـ دا ـ تر ـ چاو ـ ئازا ـ گەر ـ چوار
واژەی مستقل: شەو
واژەی ناقص: بێ

۲ـ در کلمات مرکب زیر واژه‌های مستقل و ناقص را مانند نمونه از یکدیگر جدا کنید:

ئاورە سوورە: ئاور + ە + سوور + ە
لێدان
کرێکار
خوێندەوار
بێکار
ئاسنگەر
ئاشەوان
کرچوکاڵ
زۆردار
بریندار
خەو لێکەوتن
جوانتر
چاوپێکەوتن

٣ـ عباراتی را کە از نظر سرهم و جدانویسی نادرست هستند بە صورت درست بنویسید.

ـ حەسەنو کەریم پێ کەوە بران.

ـ شنۆ خۆش‌ترین و کۆن‌ترین شاری ئازەربایجانی رۆژاوایە.

ـ بارام دوێنێ بە وێ دا رۆیی.

ـ کاوە زۆری لە براکەیدا.

ـ خەم سەری لێ‌دام و یارم قەت سەرێکی لێ نەدام.

ـ عیل لەتی دەردو دەواکەم وا بە لێوی شەککەرە

ـ لێ‌دوان ووت وێژێکی زۆرمان لەو بارە دا ئەنجامدا.

ـ لەگەڵم زۆر گەرم و گوڕ بوو.

ـ لەو بارەیەوە شتێکیتر نازانم باش تر وایە لە ئازاد بپرسی.

ڕێنووسی وانەی ١٠

سجاوندی «نشانەگذاری»

مقصود از «نقطه‌گذاری» یا «سجاوندی»، به کار بردن علامت‌ها و نشانه‌هایی است، که خواندن و فهم درست مطالب را آسان می‌کند و در رفع بعضی ابهامات کمک می‌نماید.

١ـ خاڵ = نقطه (.)

نقطه در موارد زیر به کار برده می‌شود:

الف ـ در پایان جمله‌های کامل خبری یا انشایی، مانند:

ـ حسن، یکی از شاگردان خوب کلاس است.

ـ حەسەن، یەکێک لە قوتابییە باشەکانی پۆلە.

مبادا که ماشین تو را زیر بگیرد.

نەوەک ماشێن وەبەرت دا.

ب ـ پس از هر حرفی که به صورت نشانه اختصاری به کار رفته مانند:

ک. د. (کریم دافعی)

سال ۴۵۸ ق.م. (قبل از میلاد مسیح)

ساڵی ٤٥٨ پ. ز (پێش زایین)

یادآوری: هرگاه دو جمله کامل با «و» به یکدیگر عطف شوند، نقطه در پایان جمله دوم گذاشته می‌شود، مانند:

از دوستم آزرده خاطر بودم و به همین جهت به خانه او نرفتم.

لە هاواڵەکەم تۆرابووم و بۆیە نەچوومە ماڵیان.

۲ـ کۆما = ویرگول (،)

ویرگول نشانەی توقف یا درنگ کوتاهی است که در موارد زیر به کار می‌رود:

الف ـ میان عبارت‌ها یا جمله‌های غیرمستقلی که در مجموع یک جمله‌ی کامل را تشکیل می‌دهند، مانند:

ـ پس از چند سال تنهایی، یک هفته پیش، با دختری ازدواج کرد.

ـ پاش چەن ساڵ تەنیایی، حەوتوویەک لەوە پێش، کچێکی مارە کرد.

ـ زمستان امسال، با برف و سرما فرا رسید.

ـ زستانی ئەوساڵ، بە بەفر و سەرماوە هات.

ـ آن جا که آب هست، آبادی هست.

ـ هەر جێیەک ئاوی بێ، ئاوەدانیشی دەبێ.

ـ هرکس ورزش کند، تندرست می‌شود.

ـ هەر کەس وەرزیش بکا، تەندروست دەبێ.

ـ روزه بگیرید، تا تندرست شوید.

ـ بەڕۆژوو بن، هەتا تەندروست بن.

ب ـ آن جا که کلمه یا عبارتی به عنوان توضیح در ضمن جمله یا عبارتی دیگر آورده شود، مانند:

ـ دیروز، روز عید فطر، به سنندج آمدم.

ـ دوێنێ، ڕۆژی جێژنی رەمەزان، هاتمە سنە.

ـ محوی، شاعر بلند آوازه، اشعار زیادی گفته است.

ـ مەحوی، شاعیری بەناوبانگ، شێعری زۆر کوتووه.

ج ـ آنجا که در مورد چند کلمه اسناد واحدی داده می‌شود، مانند:

حسن، احمد و کریم برادرند.

حەسەن، ئەحمەد و کریم بران.

ـ سعدی، حافظ و خواجو از شاعران بلند پایه هستند.

ـ سەعدی، حافز و خواجوو لە شاعیرە بەرزەکانن.

د ـ برای جدا کردن اجزای مختلف نشانی اشخاص یا مرجع و مأخذ.

ـ آقای علی رحیمی، دانشکده‌ی ادبیات، سال سوم.

ـ ئاغای عەلی رەحیمی، زانکۆی ئەدەب، ساڵی سێهەم.

ـ سنندج، خیابان شهدا، پاساژ عزتی، انتشارات کردستان.

ـ سنە، شەقامی شوهەدا، پاساژی عیزەتی، ئینتیشاراتی کوردستان.

ـ دیوان نالی، تصحیح ملا عبدالکریم مدرس، انتشارات کردستان، سنندج، ۱۳۸۳.

ـ دیوانی نالی، لێکۆڵینەوەی و لێکدانەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕریس، ئینتیشاراتی کوردستان، سنە، **۱۳۸۳**.

۳ـ کۆمای خاڵدار = نقطه ویرگول (؛)

نقطه ویرگول، علامت وقف یا درنگی بیشتر از ویرگول و کمتر از نقطه است که در موارد زیر به کار می‌رود:

الف ـ برای جدا کردن عبارت‌های مختلف یک جمله طولانی که ظاهراً مستقل و لکن در معنی با یکدیگر مربوط می‌باشند، مانند:

ـ مشک آن است که خود ببوید؛ نه آن که عطار بگوید.

ـ میسک ئەوەیە بۆخۆی بۆنخۆش بێ، نەک عەتار پێی هەڵبڵێ.

ـ دوست واقعی آن است که یار شاطر باشد؛ به بار خاطر.

ـ دۆست ئەوەیە بتگرێنێ؛ دوژمن ئەوەیە پێت‌پێبکەنێ.

ب ـ در جمله‌های توضیحی مانند:

ـ قاصدی نزد او فرستاد؛ قاصدی عاقل و نکته‌دان.

ـ قاسیدێکی ناردە لای؛ قاسیدێکی ژیر و قسەزان.

٤ـ دوو خاڵ = **دو نقطه** (:)

موارد استفاده از این علامت به شرح زیر است:

الف ـ وقتی می‌خواهند سخن کسی را نقل کنند، مانند:

احمد از بازار آمد و گفت: انگور خوبی خریده‌ام.

ئەحمەد لە بازاڕەوە هات و کوتی : ترێیەکی باشم کڕیوە.

ب ـ وقتی می‌خواهند چیزی را شرح دهند، مانند:

ما در مدرسه این درس‌ها را می‌خوانیم: تاریخ، فارسی، حساب ...

ئێمە لە قوتابخانە ئەو وانانە دەخوێنین : مێژوو، فارسی، حیساب ...

ج ـ هنگام معنی کردن لغات، مانند:

ذکاوت: زیرکی

زەکاوەت: زیرەکی

۵ـ جووت کەوان = علامت نقل‌قول یا گیومه (« »)

این علامت در موارد زیر به کار می‌رود:

الف. موقعی به کار می‌رود که بخواهیم عین سخن یا نوشته کسی دیگر را بیاوریم، مانند:

معلمم می‌گفت : «درس‌هایت را خوب بخوان.»

مامۆستام کوتی : «وانەکانت باش بخوێنە.»

ب. اگر بخواهیم توجه خواننده را به کلمه‌ای معطوف کنیم، آن کلمه را داخل گیومه می‌گذاریم، مثلاً کلماتی را که اسم مکان، شخص، کتاب و ... هستند، معمولاً در میان گیومه قرار می‌دهیم:

«هەنبانە بورینە» بیشتر از سی هزار لغت را در خود جای داده است.

«هەنبانە بۆرینە» پتر لە سی هەزار وشەی لە خۆ گرتوە.

«عبدالرحمن شرفکندی مشهور به هەژار» یکی از بزرگترین شخصییت های کُرد است.

«عەبدولرحمانی شەرەفکەندی بە ناو بانگ بە هەژار یەکێکە لە کەسایەتییە ناودارەکانی کورد».

۶ـ کەوان = پرانتز « ( ) »

وقتی می‌خواهیم مطلبی را در جمله توضیح دهیم که نخواندن آن تأثیری در متن جمله ایجاد نمی‌کند، آن را داخل پرانتز می‌گذاریم، مانند:

ـ شریعت اسلام (نوشتەی ملا عبدالکریم مدرس) در مورد مسایل فقهی مذهب امام شافعی است.

ـ شەریعەتی ئیسلام (نووسینی مەلا عەبدولکەریمی مودەرڕیس) لە بارەی فیقهی مەزهەبی ئیمامی شافعییە.

٧ـ نیشانەی پرسیار = علامت سؤال (؟)

وقتی جمله صورت پرسشی (سؤال) داشته باشد، علامت پرسش (؟) به کار می‌بریم، مانند :

ـ شما در کدام مدرسه تحصیل می‌کنید؟

ـ ئێوە لە کام قوتابخانە دەخوێنن؟

ـ من در مدرسه ایمان تحصیل می‌کنم.

ـ من لە قوتابخانەی ئیمان دەخوێنم.

ـ در کدام کلاس؟

ـ لە کام پۆل؟

ـ کلاس چهارم.

ـ پۆلی چوارەم.

٨ـ نیشانەی سەرسوڕمان = علامت تعجب (!)

این علامت نشانه تعجب است و برای حالات عاطفی، ندا، و تأکید و تحسین نیز به کار می‌رود، مانند:

- عجب باغ دلگشایی است!
- چ باغێکی خۆشه!
- کتاب بسیار زیبایی است!
- کتێبێکی زۆر جوانه!

۹ـ کۆمه‌ڵه خاڵ = **نقاط تعلیق** «...»

وقتی سخن به مناسبتی قطع شود یا ناقص بماند، برای نشان دادن بریدگی کلام باید نقاط تعلیق «...» به کار برد؛ چه در اول و چه در آخر عبارت باشد، مانند:

- او دارای صفات حسنه‌ای نظیر شجاعت، سخاوت و... می باشد.
- ئه‌و خوو و خده‌ی باشی وه‌ک : ئازایه‌تی، سه‌خاوه‌ت و ... هه‌یه.
- ... و حالا تصمیم گرفته‌ام که به کسی ارفاق نکنم، همین یک بار کافی است که ...
- ... ئیدی بڕیارم داوه چاوپۆشی له که‌سم، هه‌ر ئه‌و یه‌کجاره به‌سه که ...

خوێندنەوەی وانەی ١٠

ناڵەی جودایی

کتێبی ناڵەی جودایی یەکێک لە دوو کتێبە شێعرەکەی سەید محەممەدئەمین«ی» شێخولئیسلامی ناسراو بە مامۆستا هێمن«ە» کە لە چەند پارچە شێعری مەسنەوی و غەزەل و دووبەیتی پێکهاتووە. بەرزترین شێعری ئەم دیوانە مەسنەوی ناڵەی جوداییە. شاعیر لەم شێعرەدا دەرد و ژانی دووری و جودایی لە زێد و مەڵبەند و خێزان و هاوالانی بە شێوەیەکی بە سۆز دەربڕیوە. لێرەدا بەشێک لەم شێعرە بەرزە بۆ وێنە دێنینەوە :

کوردەواری ئەی وڵاتە جوانەکەم
ڕۆڵەکەم، باوانەکەم، خێزانەکەم
ئەی ئەوانەی قەت لەبیرم ناچنەوە
ئێستە بمبینن، ئەرێ دەمناسنەوە
ڕۆژگار هاریمی وەک ئەسپۆنی ورد
تاو و تینی لێبڕیوم دەردە کورد
دەردی دووری دەردی دووری کوشتمی
دەردی وشیاری و سەبووری کوشتمی
دەردی یاران و وڵاتی خۆشەویست
لێی‌بڕیوم سەبر و هۆش و تاو و بڕست

نالّــه نالّــم تێکــەلّــی مــەی کــردووە
شــیوەنــێکم پێیــە نــەی نــەیکــردووە
نالّـــە نالّـــی مـــن درەنگـــە زوو نییـــە
پارچـــە گۆشـــتێکە دلّـــی مـــن روو نییـــە
نالّـــە نالّـــی مـــن رەوایـــە زۆر رەوا
چـــونکی قـــانوونی تـــەبیعـــەت وایـــە وا
هـــر کـــسی کـــو دور مانـــد از الّـــل خـــویش
بـــاز جویـــد روزگـــار ولّـــل خـــویش

تمرينات درس ١٠

متون و جملات زير را نشانه‌گذاری کنيد.

سپینوزا □ فیلسووفێکی فەڕانسەیی دەڵێ □ ئێمە ئەگەر بمانەوێ مەسەلەی شەڕ چارەسەر بکەین □ زۆر هاسان گۆشەنیگامان دەگۆڕێ □ تێڕوانینەکانمان جیاواز دەبێت و لەوانەیە ئەو شەڕەی کە ماهیەتەکەیمان بە شەڕ لە قەڵەم دەدا □ بە چاکە وەرسووڕێ □ هەڵبەت ئەوە لە مێژوودا زۆر جار کەڵکی خراپی لێوەرگیراوە.

«عەبدولخالقی یەعقووبی : سروەی ژمارە ٢٣٥»

بارام بە پیرۆتی کوت □ هاواڵی باش ئەوەیە بارت لێ‌سووک کا □ نەک بارت لێ‌قورس کا □

مامۆستا سەبک و شێوازی ڕۆمان‌نووسین لای ئێوە چییە □ من هەر لە سەرەتاوە باوەڕم وابووە □ کە سەروەری بۆ ڕۆمانی ڕیالیزمە □ کە ئەویش بێگومان زۆر شێوەی هەیە

وتووێژێک لەگەڵ چیرۆکنووس حوسێن عارف مستەفا ئێلخانی‌زادە

گۆڤاری سروە ژمارە ٢١٦، بانەمەڕی ١٣٨٣

ئازاد تاریفی کاوەی دەکرد و دەیکوت □ چەن پیاوێکی میهرەبانە □ هەموو کەس خۆشی دەوێ□

نالی □ ئەو وەحشی غەزالە کەس وەبەر داوی نەکەوت□

چونکە شاهێنی دووچاوی تیژە □ دایم سەر ئەکا □

ڕێنووسی وانەی ۱۱

نکاتی را که باید در نوشتن یک متن رعایت کنیم :

۱ـ آن را با رسم‌الخط (ڕێنووس) درست بنویسیم.

۲ـ نکات دستوری را رعایت کنیم.

۳ـ از نشانه‌های نگارشی استفاده کنیم.

٤ـ بهتر است جملات کوتاه باشند و تا می‌توانیم از به کار بردن جملات طولانی خودداری کنیم.

٥ـ از نوشتن کلمات نامأنوس و مجعول خودداری کنیم.

٦ـ تا می‌توانیم از کلمات سره (پەتی) کُردی استفاده کنیم.

۷ـ به طور خلاصه در نگارش و نوشتن انشا و مقالات، این سه اصل مهم را رعایت کنیم:

الف : کوتاه، مختصر و مفید باشد.

ب : مقصود را به روشنی بیان نماید.

ج : ملال‌آور و خسته‌کننده نباشد.

خوێندنەوەی وانەی ١١

سێ کەس لە شاعیرانی ئیلام و کرماشان و گۆران (ئەهلی حەق)

غولامڕەزاخان«ی» ئەرکەوازی

غولامڕەزاخان خەڵکی ئەرکەوازی سەر بە ئیلامی پشتکۆیە لە دەورەی فەتحعەلیشا«ی» قاجاردا ژیاوە و راوێژکاری حەسەن‌خان«ی» والی پشتکۆ بووە. ئەم گەورەپیاوە لە ئەدەبی عەرەبی و فارسی و کوردی شارەزاییەکی تەواوی بووە و بەم زمانانە شێعری کوتووە. موناجات«پاڕانەوە»کەی ئەرکەوازی زۆر بە ناوبانگە و بە یەکێک لە موناجاتە هەرە باشەکانی کوردی دەژمێردرێ. کۆچی دوایی ئەم گەورە پیاوە بە دروستی نەزانراوە.

شامی کرماشانی

شامورادی موشتاق ناسراو بە «شامی کرماشانی» یەکێک لە شاعیرە باش و بەناوبانگەکانی ناوچەی کرماشانە. ئەو شاعیرە لە دەوروبەری ساڵی ١٣٠٠ کۆچی هەتاوی لە گەڕەکی چەنانی شاری کرماشان لە دایک بووە. ئەو شاعیرە لە تەمەنی سێ ساڵیدا بە هۆی نەخۆشی ئاوڵە«خور وێرکە» کوێر بووە و پاش ماوەیەکی کەم لەو رووداوە دایکیشی کۆچی دوایی دەکا و لە خۆشەویستی و لاواندنەوەی دایک

بێبەش دەبێ و لە دوازدەساڵیدا باوکیشی دەمرێ و تووشی ژیانێکی پڕ لە تاڵی و کوێرەوەری دەبێ. ماوەیەک لە ماڵی مامۆژنی و ماوەیەک لە ماڵی حاجی ئەمانوڵڵاخان«ی» موعتەزیدی دەبێ و هۆگری بە شێعری «مەلا ئەڵماس‌خان» و «غولامڕەزا پوور» و «سەید سەلاح» پەیدا دەکا و وردە وردە دەس بە شێعر کوتن دەکا. هەر لەو سەردەمانەدا، لە ماڵی ئەمانوڵڵاخان دێتە دەرێ و بۆخۆی خەریکی کاروکاسبی دەبێ. هێندێک لە شێعرەکانی شامی کۆکرانەوە و بە ناوی «چەپکە گوڵ» لە لایەن بڵاوکەرەوەی سرووش لە ساڵی **١٣٦٢** لە چاپ دراون و مامۆستا هەژار پێشەکییەکی جوان و بە نرخی بۆ ئەم دیوانە نووسیوە.

شامی گەرچی کۆچی دوایی کردووە بەڵام هەمیشە لە ناو دڵی گەلەکەی دایە شێعرە درێژەکەی «کرانشینی» ویردی زمانی هەموو هەژاران و لایەنگرانی نەداران و ستەملێکراوانە.

سەید یەعقووب ماهیدەشتی «سەی یاقۆ»

ئەو شاعیرە، کە لە هۆزی گۆران و پەیڕەوی ئاینی «ئەهلی حەق»ە کە «یارسان» و «کاکەیی»شی پێدەکوترێ. مامۆستا عەلائەددین سەججادی لە کتێبی «مێژووی ئەدەبی کورد»دا ڕێکەوتی لە دایکبوونی **١٢٢٨** کۆچی مانگی و ساڵی وەفاتیشی **١٣٠١** کۆچی مانگی نووسیوە. لە دێی قەمشە لە دایکبووە و گڵکۆی هەر لەو دێیەیە. شێعرەکانی سەید بە شێوازی غەزەل و مەسنەوی و چوارخشتەکی و زۆر ڕەوان و جوان و پڕ مانان و بە زاراوەی گۆرانی و کەڵوڕی و سۆرانین. ئەو لە چەند

غەزەلدا پێشوازی«ئیستیقبال»ی لە شێعری نالی کردووە. سەی یاقۆ بە زمانی عەرەبی و فارسیش شێعری کوتووە. لێرەدا غەزەلێک لە غەزەلە جوانەکانی سەید دێنین :

عەزیزان ماه روخساری ژ قەوسێ ئەبروان تیری
وە جەرگم ئاشنا کەردەن نەدارەم هیچ تەقسیری
وەناخون سینە شوم کەردم وەشانم توخمێ مێهری ئەو
وەداس ئەبروان درویم جگەر کردم وەقەلبیری
سێ ساڵە پاسبانی کەم ژ دەورێ خەرمەنێ حوسنت
ژ سەد مەن خەرمەنێ گۆنا جەوی نادەی لە وەرزیری
ژ عەقڵ و عیشق حەیرانم نەزانم قەول کامین کەم
نە عیشقم پێم ئەدا موهڵەت نە عەقڵم کات تەدبیری
سەگی پاسی سەرایی سەرداران ئەدەن نانەش
من عومری پاسەبانیم کرد چلۆنە تۆ کە دڵگیری
روخی زیبای شیرین بی وەخوونێ کوەکەن باعیس
وەها سەییاد تەڕ دەس بی «سەید» بەرچی وەنەخچیری

خوێندنەوەی وانەی ١٢

چەند قسەیەک لەگەڵ خوێنەری ئەو کتێبە

فێربوونی خوێندنەوە و نووسینی زمانی زگماکی مافی هەموو کەسێکە. بۆیە فێربوونی زمانی کوردی بۆ هەموو کوردێک پێویستە. ئێستا، کە ئێوە خوێندن و نووسینی زمانی کوردی بە باشی و بە شێوەیەکی زانستی فێربوون، ئەرکی سەرشانی هەمووتانە بۆ پەرپێدانی زمانەکەتان، تێبکۆشن و هەر بەوە رازی نەبن ئێوە فێری خوێندن و نووسینەوەی کوردی بوون. بۆ ئەوەی باشتر شارەزای زمانەکەتان بن و ئەوەی فێری بوون لەبیرتان نەچێتەوە، پێویستە کتێبی بە کەلکی کوردی بخوێننەوە و تا دەتوانن بۆ هاوالان و خزمانتان بە زمانی کوردی نامە بگۆڕنەوە و بۆ گۆڤار و رۆژنامە کوردییەکان وتار بنووسن و شت لە زمانەکانی دیکەڕا بۆ کوردی وەرگێڕن.

وەرگێڕان سوودی بۆ زمانەکەی خۆتان و زمانە بیانییەکە هەیە. هەروەها هەوڵ بدەن لە خولەکانی سەرتری فێرکاریی کوردی بەشداری بکەن و ئەو شتانەی فێری بوون، فێری هاوالان و خزمانی بکەن و بەو کارە بە شێوەیەکی هەراو خزمەت بە پەرەپێدانی زمانی کوردی دەکەن. تەنیا بە هەوڵ و تێکۆشانی هەموو لایەنە و دڵسۆزانە دەتوانین لە ماوەیەکی کەمدا، دواکەوتنمان لەو بوارەدا قەرەبوو بکەینەوە.

دەبێ ئەوەش بزانین فێربوونی خوێندن و نووسین و ئەدەبی زمانی زگماکی بۆ فێربوونی زمانەکانی دیکەش سوودی هەیە و هەرکەس ڕێنووس و ڕێزمانی زمانی زگماکی خۆی بە باشی بزانێ دەتوانێ باشتر فێری ڕێنووس و ڕێزمان و ئەدەبی زمانەکانی دیکەش ببێ. بە تایبەت لەبەر ئەوەی زمانی کوردی و فارسی دوو زمانی هاوڕیشە و لێک نزیکن فێر بوون و زانینی هەریەک لەو دوو زمانە کاریگەرییەکی زۆری لەسەر فێربوونی زمانەکەی دیکە هەیە.

خزمەتکاری زمان و ئەدەبی کوردی

مستەفا ئیلخانیزادە

خودآزمایی «۲»

۱ـ آیا همزه یک حرف صامت است؟ بلی☐ خیر☐

۲ـ آیا حرف «ی» در کلمه‌ی پەنیر صامت است؟ بلی☐ خیر☐

۳ـ آیا حرف «ی» در کلمه‌ی «کەی» مصوت است؟ بلی☐ خیر☐

٤ـ آیا حرف «و» در کلمه‌ی «کوذ» صامت است؟ بلی☐ خیر☐

٥ـ حرف «ک» در کدام یک از کلمه‌های زیر کلۆر (اجوف) است؟

کاڵەک☐ کیلە☐ کاوڕ☐ کارگە☐

٦ـ حرف «گ» در کدام یک از کلمه‌های زیر پر است؟

گاڕان☐ گیسک☐ گیشە☐ گوێز☐

۷ـ تعداد حروف صامت در کلمه‌ی «شارویران» کدام گزینه است؟

٥ ☐ ۳ ☐ ٤ ☐ ٦ ☐

۸ـ آیا حرف «ل» در کلمه‌ی «گوڵان» درشت «قەڵەو» است؟

بلی☐ خیر☐

۹ـ حرف «ر» در کلمه‌ی «گاذان» خفیف (لاواز) است؟

بلی☐ خیر☐

۱۰ـ حروف مصوت کلمه‌ی «گوێلک» کدام عدد است؟

بلی☐ خیر☐

۱۱ـ کدام گزینه طرز صحیح نوشتن «مذمّت» با تلفظ و رسم‌الخط کُردی را نشان می‌دهد؟

مذەمت☐ مەذەممەت☐ مەزەممەت☐

١٢ـ حروف مصوت کلمەی «ئەوێندار» کدام گزینه است.

الف ــ ه . و . ن . ا ☐ ب ــ ه . ێ . ا ☐ ج ـ ئـ . ێ . ا ☐

١٣. کدام یک از عبارات زیر از نظر جدانویسی و سرهم‌نویسی صحیح نوشته شده است:

بارام لە کوڕەکانی تر زیرەکترە، بە دڵگەرمی، وانەکانی دەخوێنێ و لەگەڵ پیرۆت و ئازاد، هەموو ڕۆژێ دەچنە بازاڕی ئاسنگەرەکان و گورجوگۆڵ دەگەڕێنەوە.

بارام لە کوڕەکانیتر زیرەک ترە، بە دڵ گەرمی، وانەکانی دەخوێنێ و لەگەڵ پیرۆتو ئازاد، هەموو ڕۆژێ دەچنە بازاڕی ئاسن گەرەکان و گورج و گۆڵ دەگەڕێنەوە.

بارام لە کوڕەکانی تر زیرەکترە، بە دڵگەرمی، وانەکانی دەخوێنێ و لەگەڵ پیرۆت و ئازاد، هەموو ڕۆژێ دەچنە لازاڕی ئاسنگەرەکانو گورج و گۆڵ دەگەڕێنەوە.

در پاراگراف زیر نشانه‌های نگارشی را در داخل مربع‌ها قرار دهید.

وەک دەبینین نالی لە قەوارە شێعرێکی عەرووزی دا ☐ لە قەوارە شێعرێکی قافیەداردا ☐ کە هەموو دەزانین زۆر جار ڕەنگە شاعیر بکەوێتە ناو تەنگانە ☐ بە بۆنەی قافیەوە ☐ چەندە بە شێوەیەکی ڕێکوپێک و بە شێوەیەکی جوانی ناسانە باسی لە مەسەلەی چاو کردووە☐

چند نمونه املا

در پایان کتاب لازم دانستیم برای مهارت بیشتر علاقه‌مندان، چند نمونه املا تدوین نمایم. این املاها را مدرّسان در سر کلاس برای شاگردان دیکته می‌کنند و کسانی که شخصاً می‌خواهند به صورت خودآموز خواندن و نوشتن کُردی را به طور صحیح و علمی از روی کتاب حاضر یاد بگیرند، می‌توانند از شخص دیگری برای تمرین و مهارت کمک بگیرند، که این املاها را برای ایشان بخواند، سپس شخص علاقه‌مند، نوشته‌ی خود را با متن کتاب مطابقت و از روی آن اصلاح نماید.

دیکتە ١

کەلیمو ڵڵا تەوەحودی یەکێک لە پیاوە زانا و بلیمەتەکانی کوردی خوراسانە و چەند کتێبی زۆر بایەخداری وەک: کۆچی مێژوویی کورد بۆ خوراسان لە چوار بەرگدا و زۆر کتێب و لێکۆڵینەوەی دیکەی نووسیوە.

هەورامان دار گوێزی زۆر هەیە. گوێزی فەریک بە خوێوە زۆر خۆشە. بە تایبەت ئەگەر مرۆڤ بە دەستی خۆی گوێزەکە بشکێنێ و خوێی پێوەکا. وا باشە زۆری خوێ پێوەنەکرێ، چونکە شتی سوێر بۆ تەندروستی باش نییە.

کوێخا زۆراب خەڵکی سوێناسە. قەت درۆ ناکا و سوێند ناخوا. بۆخۆی کارەکانی دەکا و زۆر پاک و خاوێنە و زوو زوو سەری بە گوێزان دەتاشێ. بڕیاری داوە لەگەڵ کەس دوژمنایەتی نەکا و لە پەیمان و بەڵێنی خۆی پاشگەز نەبێ.

بریا هەموو کەس وەک ئەو ماڵ خۆش و روح سووک و بەخشندە بایە.

رزگار دوێنێ چوو بۆ ماڵی بریا، لە دێی خوێڕیاوا. ماڵی بریا سێ گوێلک و دوو گوێلپاریان هەیە. سۆیبە و ئارەزوو خوشکی بریان.

دیکته ۲

لوتفوڵڵا کوڕی عیززەتوڵڵا و نەوەی فەیزوڵڵایە. لە شاری مەهاباد قەسسابە و عوسمانی براشی بەززازە و عەبدولموسەوویری براشی بەققاڵە و سورەییای خوشکی مامۆستای قوتابخانەیە و موتەللیبی برای فیعلەن بێکارە و بە رۆژ دایمەن بە دووی کاردا دەگەڕێ. مەعموولەن بەیانان زوو لە خەو هەڵدەستێ و بەشیددەت خەمناک و پەرێشانە. بێکاری زۆر ناخۆشە و موسیبەتێکی گەورەیە. سێوێ خەڵکی ئاوایی سەرایە. سەرا دێیەکی زۆر خۆشە. بۆکانی بۆسەیران دەچن بۆدێی سەرداراباد. ئیدارەی کەشاوەرزیی بۆکان ئەو ساڵ کووتێکی زۆری لە دێیەکانی ناوچە بڵاوکردۆتەوە. ئیدارەی کەشاوەرزی ئیدارەیەکی بەکەڵکە. عەبدوڵڵای هەمزەیی لەو ئیدارە کار دەکا. قادر«ی» رەحمانیش هەر لەو ئیدارەیەیە.

دیکتەی ٣

عیسا و مووسا و مستەفا هەرسێکیان بران. عیسا لەو ئاواییەدا بەناوبانگە. دوێنێ مستەفا چووەماڵی کوبرای پووری و لێیمیوان بوو. ئەو کارە بووە هۆی خۆشحاڵی پووری. چێشتێکی خۆشی بۆ لێنا. کوتی لە کوێ بووی، دیار نەبووی؟ گوێم لێبگرە بابۆت بگێڕمەوە: چاوم زۆر دێشا، خەریک بوو کوێر بم. سەر و گوێلاکم ئەستوور ببوو. شتی سوێرم زۆر خواردبوو. سوێری خراپە نابێ زۆری بخۆی. بۆ خۆت چاک دەزانی دەڵێم چی؟ چ کەسێک وەک تۆ بۆ من دڵسۆزە؟ چم پێکوتی وابکە. زەرەر ناکەی ئینشائەڵلا. بە سورەییا بڵێ کووپەڵە ترشیاتەکەم بۆ بنێرێ کچێکی خوێنشیرینە، خوشکەزای خۆمە، زۆرم خۆشدەوێ. ئەویش هەروایە.